

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ІНФОРМАЦІЇ ТА
РЕГІОНАЛЬНИХ СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Н.Ф.Ржевська
« _____ » _____ 20__р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТР

ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 291 «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ, СУСПІЛЬНІ
КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ»

ЗА ОСВІТНЬО – ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ «МІЖНАРОДНА
ІНФОРМАЦІЯ»

Тема: «Модель ефективної міграційної політики держав ЄС»

Виконавець: студент 2 курсу, 208 групи, Іслам Назимул Раджаулович

Керівник: завідувач кафедри міжнародних відносин, інформації та регіональних студій, д.політ.н., доцент Ржевська Ніна Федорівна

Нормоконтролер:

(підпис)

(П.І.Б.)

КИЇВ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ	5
1.1 Соціально-політичні передумови міграційних процесів.....	5
1.2. Міграційна політика держави: сутність та зміст.....	21
1.3 Особливості міграційної політики в країнах ЄС.....	39
РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ АСПЕКТИ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇН ЄС: ІНСТИТУТИ ТА ШЛЯХИ РЕГУЮВАННЯ	46
2.1. Нормативно-правові засади регулювання міграційної політики ЄС.....	46
2.2. Інструменти та механізми регулювання міграційної політики країн ЄС в період міграційної кризи.....	60
РОЗДІЛ 3. ЕФЕКТИВНА МОДЕЛЬ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ	75
3.1. Оцінка моделі міграційної політики держав ЄС.....	78
3.2. Актуальність міграційної політики Європейського Союзу для України..	84
ВИСНОВКИ	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	88

ВСТУП

Актуальність теми: міграційна політика впливає на політичну, економічну та соціальну стабільність будь-якої країни, а вже завдяки цим показникам можна оцінювати силу чи слабкість окремої держави як в рамках Європейського Союзу, так і в світі загалом. У зв'язку зі збільшенням кількості міграційних процесів та напливом біженців до Європи, почали загострюватись проблеми, пов'язані із соціально-економічним розвитком держав та стабільністю їх політичних систем.

На соціально-політичному рівні міграційна криза спровокувала низку суперечок між країнами-членами Європейського Союзу, поставивши під сумнів доцільність нормативно правової бази, стосовно дотримання ключових принципів міграційної політики.

Внаслідок великого обсягу біженців в окремих країнах збільшився показник невдоволення населення, що стало поштовхом для активізації радикальних суспільно-політичних сил. Розбіжності у поглядах щодо вирішення міграційної кризи також спровокували конфлікт в уряді Німеччини, що ледь не призвело до його розпаду.

Отже проблеми, які існують у сфері міграційної політики європейських держав, вимагають детальних та глибоких наукових досліджень, аналізу та пошуку шляхів врегулювання ситуації та формування алгоритму дій в умовах кризових ситуацій в майбутньому.

Серед українських науковців, які досліджували проблематику регулювання міграційних процесів варто зазначити Е. Лібанова, О. Малиновську, О. Кислицину, О. Пархомчука, С. Пирожкова, М. Романюка та інших.

Мета і завдання виконання дипломної роботи

Метою дипломної роботи є встановлення параметрів ефективності моделі міграційної політики країн ЄС на сучасному етапі.

Завдання:

- визначення основ та сутності міграції на різних рівнях;

– визначення особливостей міграційної політики країн ЄС та основних інструментів регулювання міграційної політики в рамках міграційної кризи;

– дослідження моделі міграційної політики та створення нової моделі чи рекомендацій щодо вдосконалення на їх основі

Об’єкт дослідження – міграційна політика країн ЄС

Предмет – шляхи формування моделі ефективної міграційної політики

Методи дослідження. При виконанні дипломної роботи було використано системний метод, метод Парето для оцінки ефективності інструментів та стратегій міграційної політики країн ЄС

Практичне значення отриманих результатів.

Практичне значення результатів дипломної роботи полягає у формуванні висновків стосовно причин ускладнень при врегулюванні міграційної кризи та створення рекомендацій задля уникнення міграційної кризи в майбутньому.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи ___ сторінок. Обсяг основного тексту ___ сторінки. Список використаних джерел налічує ___ позицію.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

1.1 Соціально-політичні передумови міграційних процесів

Сфера міжнародної міграції перебуває у стані значної інтенсифікації внаслідок руху товарів, капіталу, інформації та населення, що водночас є однією з найхарактерніших ознак сучасного світу.

Причини зростання обсягів міжнародної міграції, як і змін їх характерних ознак, є результатом, перш за все, глобалізаційних процесів. Зникнення бар'єрів на шляху вільної торгівлі, зростання політичної, економічної та соціальної взаємозалежності між державами, яку можна спостерігати у формі транснаціонального бізнесу та міжнародного ринку праці, інтернаціоналізації науки, освіти, інформації, мали та досі мають важливе значення для динаміки та обсягів міграції населення. Ключовою серед особливостей міграції – є те, що в контексті глобалізації міжнародна міграція виступає як провокуючий компонент, так і результат. [20, с. 278]

Покращуються умови життя, зростає обсяг доходів та рівень освіти населення, забезпечення доступу до інформації та наявність грошових коштів, все це сприяє забезпеченню необхідних ресурсів для переїзду. Підвищення добробуту зменшує рівень смертності, передусім дитячої і, як наслідок, це призводить до швидкого зростання чисельності молоді, яка стикається з труднощами в пошуках гідної оплати праці і вирушає за кордон. [21]

Навіть тоді, коли безробіття на батьківщині не загрожує, глобалізація спонукає людей до міграції, вносячи нові запити і потреби, попит на раніше небачені товари й послуги, задовольнити який у місцях проживання складно. [22, с. 146]

Швидке економічне зростання призводить до стрімкої поляризації населення за рівнем життя, тому міграція використовується як засіб подолання соціального та економічного зростання. У свою чергу, соціальна нерівність є потужним чинником міграції на глобальному рівні. В результаті

нерівномірного розвитку окремих держав та регіонів різниця у величині заробітку та рівнях життя залишаються впливовими чинниками. Згідно з даними Світового банку, у 2015 р. ВВП на душу населення у групі найбагатших країн був у 29 разів вищим, ніж у групі найбідніших (46,135 тис. дол. США проти 1,602 тис.). [23]

Вагомим чинником інтенсифікації міграційних процесів є демографічний дисбаланс. Населення планети за останні 55 років збільшилось більше ніж вдвічі (з 3 млрд у 1960 р. до 7,35 млрд у 2015 р.), проте зростання відбувалось нерівномірно. В Африці південніше Сахари населення збільшилося в 4,4 рази, на Близькому Сході та в Північній Африці зростання відбулось в 4 рази. Згідно з прогнозом ООН, у 2050 р. мешканці субекваторіальної Африки становитимуть 23 % населення планети (14 % – у 2015 р.). Натомість населення Європи та Центральної Азії скорочуватиметься – 9 % у 2050 р. тоді, як станом на 2015 р. цей показник дорівнює 12 %. [24]

У зростанні динаміки міграційних процесів значну роль відіграє такий чинник, як зміна клімату. На думку багатьох дослідників, у майбутньому значення екологічних причин міграції лише зростатиме. Тим не менш вже зараз кліматичні зміни та спричинені ними природні катаклізми призводять до масових вимушених міграцій. За деякими підрахунками, в період між 2008 р. і 2015 р. внаслідок повеней, наступу пустелі, руйнівних ураганів тощо місця постійного проживання змушені були залишити 203,4 млн. осіб, або 25,4 млн. у середньому щорічно. Значна кількість з них мігрувала в межах власних країн, однак були й ті, які прямували за кордон. [24]

Інтенсифікації міжнародної міграції сприяють і політичні чинники. Особливо впливає відкритість переважної кількості держав світу, зростання вимог до забезпечення прав людини, у тому числі і до права на свободу пересування. Масштабні геополітичні перетворення кінця ХХ ст., такі як розпад СРСР, суспільно-політичні реформи у країнах колишнього радянського блоку, відкриття Китаю зовнішньому світу можна віднести до вищесказаного напрямку. [25]

Міграційна політика країн призначення і країн походження впливає й на інтенсивність міграційних потоків. Низка країн світу, які мають значний людський потенціал, проте бідні на природні ресурси, відстають в індустріальному розвитку, не мають експортних перспектив, спеціалізуються на підготовці та торгівлі робочою силою, стимулюють еміграцію (наприклад, Бангладеш, Філіппіни). Водночас, в деяких випадках до виїзду за кордон спрямовують провальна економічна політика, корупція, слабка реалізація соціальних гарантій, порушення прав та свобод тощо.

З іншого боку, країни призначення можуть як обмежувати в'їзд на свою територію, так і заохочувати його, зокрема кваліфікованих мігрантів або представників певних етнічних спільнот (Ізраїль, Німеччина).

Велике значення для розвитку міграційних процесів мають міжнародні відносини, зокрема ті, що базуються на історичних зв'язках між колишніми колоніями та метрополіями, а також міждержавні домовленості, наприклад, щодо вільного пересування, вибору місця проживання та працевлаштування в рамках Європейського Союзу. [26]

Збільшенню кількості міграційних процесів сприяє стрімкий розвиток транспорту та зв'язку. Лише за період з 1970 по 2000 рр. вартість авіап перевезень скоротилася на 3/5. У 2016 р. 3,5 млрд людей користувалися інтернетом, 2,5 млрд з них – у країнах, що розвиваються. Доступ до Інтернету мали 48,5 % домогосподарств, тоді як на п'ять років раніше їх було лише 30 %. [27]

Формування глобальних комунікативних мереж забезпечує доступ до інформації про різні можливості працевлаштування та навчання за кордоном, отримання віз та необхідних дозволів, транспортні послуги тощо, та дозволяє дізнатись про це в усіх куточках світу, що значно поліпшує процес міграції. З іншого боку, мобільний зв'язок, супутникове телебачення, інтернет створюють для мігранта можливості віртуальної присутності на батьківщині в той час,

коли фізично він перебуває за кордоном, таким чином зменшуються психологічні навантаження та небажані соціальні наслідки міграції.

Компанії, які надають транспортні та комунікативні послуги, є комерційними організаціями, прибуток яких залежить від кількості клієнтів та наданих послуг. На думку деяких дослідників, міграція доби глобалізації – це розгалужений бізнес, який, як і будь-який інший, зацікавлений у розширенні та збільшенні прибутку. [50, с. 468]

До міграційного бізнесу також варто віднести туристичні агентства, агентства з працевлаштування за кордоном, яких нараховується понад 140 тис. (61 % з них знаходяться в Азії), системи переказу коштів заробітчани, юридичні фірми, які допомагають мігрантам оформлювати документи, представляють їхні інтереси перед державними органами та в судах тощо. Вся ця інфраструктура швидко зростає на тлі міграційного потоку внаслідок високої прибутковості послуг з його обслуговування і з часом сама починає впливати на динаміку міграції, а також її спрямованість. [28]

Міграційний бізнес включає й нелегальну складову, тобто структури, які займаються незаконним переправленням мігрантів через кордон, а також торгівлею людьми. Згідно з оцінками міжнародних експертів, дохід від цієї діяльності становить щонайменше 10 млрд доларів на рік. [29]

Міграційний бізнес є лише однією з форм міграційних мереж, яка складається з особистих, родинних, земляцьких, ділових зв'язків, які поєднують спільноту, звідки рекрутуються мігранти, і громади мігрантів у країнах призначення, і є одним з видів соціального капіталу. [60, с. 42]

Характерною особливістю сучасних міграцій є зростання їх масштабів. Якщо в 1910 р. кількість людей, які були мігрантами, становила 33 млн., то на початок нового тисячоліття на Землі нараховувалося уже 173 млн. мігрантів, їхня кількість зросла майже втричі впродовж 35 років (в той час як світове населення за цей час подвоїлося). [75]

Для сучасної міграції характерним є явище, що дістало назву «міграційного переходу», тобто перетворення країн – постачальників мігрантів на реципієнтів. Ознаки міграційного переходу спостерігаються у Східній Європі, наприклад у Польщі. Країна, яка внаслідок тривалої еміграції має одну з найчисельніших зарубіжних діаспор, є зараз країною призначення для сотень тисяч іноземних працівників, передусім з України.

Поширеною є поетапна міграція з однієї країни до іншої, циркулярна міграція між двома, а то й більше країнами, тобто періодичні виїзди і повернення. Типи міграційної поведінки не лише урізноманітнилися, вони часто трансформуються один в одного. [30, с. 88]

Найпоширенішим типом міграційних переміщень є сімейна міграція, тобто переїзд особи до іншої країни разом з мігрантом, для створення сім'ї, возз'єднання сім'ї, або міжнародного усиновлення. В Європейському Союзі частка сімейних мігрантів становить понад третину, у США цей показник складає приблизно 65 %. Характерним для цього потоку є значна кількість жінок – понад 60 % та висока частка дітей – приблизно 1/4 всіх сімейних мігрантів. Його особливістю є також переважно тривале, зазвичай постійне проживання в цільовій країні перебування. [31, 2017 р.]

Найпоширенішим видом економічної міграції і, водночас, найчисельнішим світовим міграційним потоком завжди була і залишається трудова міграція. За підрахунками ООН обсяг трудової міграції складає приблизно 164 млн.. осіб. Хоча за нормами законодавства країн перебування більшість мігрантів не належать до категорії працівників-мігрантів, проте, прибувши через інші канали (возз'єднання сімей, навчання, пошуки притулку тощо), вони поповнюють обсяги робочої сили. [32]

Дедалі помітнішою формою трудової міграції стає переміщення працівників у рамках транснаціональних корпорацій, де територіальна мобільність застосовується як одна зі складових менеджменту персоналу. Якщо

в 1970 р. у світі нараховувалося 7 тис. транснаціональних компаній, а на початку 1990-х років – 37 тис., то станом на 2004 р. їх чисельність зросла до 70 тис. Чисельність іммігрантів, які в'їхали до США в рамках зміни локації роботи, у 2001 р. становила 318,5 тис. осіб, тоді як у 1996 р. – лише 140 тис. [39, с. 61]

Освіта за кордоном – важливий шанс здобуття передових знань, вивчення мов, ознайомлення з іншими культурами, покращення шансів на глобалізованому ринку праці. Чисельність мобільних студентів, тобто громадян одних країн, які навчаються в інших, невинно зростає: з 1975 р. вона збільшилася в п'ять з половиною разів, а впродовж останнього десятиліття майже подвоїлася.

Згідно з даними ЮНЕСКО, найбільше на навчання за кордон виїжджають громадяни Китаю: станом на 2014 р. – 801,2 тис. На другому місці – Індія, 255 тис. громадян якої здобували освіту в навчальних закладах за кордоном. Велика кількість мобільних студентів походять також з Німеччини (116,3 тис.), Південної Кореї (108 тис.), Саудівської Аравії (86 тис.), Франції (80 тис.), США, Малайзії та В'єтнаму (по понад 60 тис.). [41]

Серед країн призначення лідирують США, де в 2014 р. навчалися 974,9 тис. мобільних студентів, а в 2015/2016 навчальному році їхня чисельність перевищила 1 млн., що становило 24 % всіх мобільних студентів у світі. Понад 60 % з них – це громадяни Китаю, Індії, Саудівської Аравії та Південної Кореї. Майже 5 % студентів американських ВНЗ є іноземцями. [4]

Близько 11 % мобільних студентів здобували освіту у Великій Британії (501 тис. осіб). Серед них висока частка вихідців з країн ЄС, чому сприяло зростання потреби в отриманні освіти англійською мовою, а також законодавство ЄС, відповідно до якого громадяни Євросоюзу сплачують менші кошти за освіту, ніж іноземці з третіх країн, та ще й отримують державну допомогу для навчання за кордоном. Традиційно велика кількість іноземців

навчалася в Австралії (327,6 тис. осіб), Франції (323,9 тис.), Росії (296,2 тис.), Німеччині (251,5 тис. осіб). Тим не менш, у списку країн – лідерів за кількістю студентів-іноземців відбуваються помітні зміни. [43]

Особи, які були змушені залишити свої домівки через страх переслідувань, відсутність можливості лишитись внаслідок політичних чи військових конфліктів, природних та техногенних катастроф, або ж були насильно вигнані урядом чи неурядовими силами відносять до недобровільного типу міграції. Їхня мета, власне, не міграція, а безпека, оскільки власна держава її не забезпечує.

Згідно з даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), у 2016 р. у світі нараховувалося 65,6 млн. вимушених мігрантів, з яких біженцями (тобто особами, яким надано відповідний статус у зарубіжних державах) та шукачами притулку (тобто особами, які перебувають у процедурі визначення статусу) були 22,5 млн. осіб, а понад 40 млн. залишалися в межах власних держав, тобто були внутрішньо переміщеними особами. [37]

Чисельність біженців це змінна величина, яка залежить від обставин, що спричиняють міграцію, а також припинення конфліктів, що дає змогу втікачам повернутися до рідних домівок. Так, у 1990 р. УВКБ ООН нараховувалось 17,4 млн. біженців. В 2000х роках чисельність біженців зменшилася: 12,1 млн. у 2000 р., 8,7 млн. у 2005 р. Однак у другому десятилітті ХХІ ст. чисельність біженців почала стрімко зростати. Лише упродовж 2016 р. було подано 2 млн. нових клопотань про надання відповідного статусу. Найбільше – у Німеччині (722,4 тис.) та США (262 тис.). Наразі понад півтора мільярда людей, або більш ніж п'ята частина населення планети, проживають у країнах, які страждають від конфліктів, що породжують вимушену міграцію. [34]

Мігранти, які не мають статусу або нелегальні мігранти можуть належати до будь-якої з вище наведених категорій. Вони відрізняються тим, що

перебувають або працюють в іншій державі без дотримання вимог її законодавства. Іноземець може в'їхати до країни незаконно і від самого початку потрапити до категорії нелегальних мігрантів. Проте він може прибути легально і лише з часом втратити свій статус: турист, який лишився за кордоном і там працевлаштувався, працівник-мігрант, який продовжує працювати після завершення контракту, шукач притулку, якому відмовлено у наданні статусу біженця, проте повертатися додому він не поспішає або не має змоги.

Справжню кількість нелегальних мігрантів визначити неможливо. Для формування оцінок використовуються дані щодо затриманих або не пропущених через кордон іноземців, осіб без належних дозволів, виявлених усередині країни, або тих, хто потрапив під процедуру депортації. Експерти Міжнародної організації з міграції вважають, що нелегальна міграція становить 10–15 % міграційних

За підрахунками фахівців, у Європі до 4 млн. нелегальних мігрантів, у США їх нараховується 11–12 млн.. Після 1995 р., коли нелегалів у країні перебувало 5,7 млн., їхня чисельність практично подвоїлася. [33] Чисельність нелегальних мігрантів у країнах, що розвиваються є вищою. Вона оцінюється у 30 млн. осіб. [35, с. 23]

Нелегальні мігранти перебувають у найбільш вразливому становищі, ризикують стикнутися не лише з порушенням своїх трудових прав, а й стати жертвами торговців людьми. В найнебезпечнішому становищі перебувають жінки і діти. Значна частина нелегальних мігрантів для того, щоб потрапити до країни призначення, користується послугами контрабандистів. Контрабанда людьми перетворилася на широко розгалужений і вкрай прибутковий бізнес. [36]

Разом з міграцією для постійного проживання поширення набувають різні форми тимчасового переміщення. Дедалі більше держав світу водночас і

віддають, і приймають населення. Дедалі активніше в міграціях беруть участь такі категорії населення, як молодь, жінки, висококваліфіковані спеціалісти. Через це вимоги до міграційної політики і на національному, і на міжнародному рівні значно зростають, а завдання її формування стає складнішим.

Найтісніший зв'язок між міграцією та розвитком очевидний, однак, він досить складний і неоднозначний. Результати міграції для розвитку по-різному можуть оцінюватися чи то для глобальної, чи то національної економіки, для країн призначення та походження, на довгостроковій чи короткостроковій основі тощо. Так, якщо в тривалій перспективі та в глобальних масштабах вплив міграції на розвиток можна вважати загалом позитивним, для окремої країни в певний конкретний проміжок її історії цей висновок далеко не однозначний.

Наприклад, в умовах депопуляції, старіння населення та дефіциту працівників міграція перетворюється на важливий чинник розвитку країн призначення, натомість втрати населення можуть загальмувати перетворення у країнах походження. Імміграція кваліфікованих працівників сприяє модернізації країн-реципієнтів, проте «відтік мізків» негативно впливає на ситуацію в країнах-донорах.

Прибуття дешевої робочої сили з-за кордону може загальмувати запровадження прогресивних технологій та форм організації виробництва в країнах призначення, а тим часом відплив надлишкових працівників з країн походження зменшуватиме соціальну напругу, стимулюватиме технічні нововведення і сприятиме розвитку. [40]

Оцінка впливу міграції на розвиток відрізнятиметься залежно від теоретичного підходу. Класична економічна теорія розглядає міграцію як саморегулюючий механізм. Відповідно до неї міграція виникає внаслідок географічних диспропорцій у попиті та пропозиції робочої сили. Там, де

робочої сили не вистачає, заробітки вищі. Тоді як в регіонах, де спостерігається її надлишок, заробітки незначні.

Міграція дає змогу покращити матеріальне становище шляхом переїзду до регіону з кращими можливостями отримання доходу. Якщо люди рухаються за більшим доходом, то капітал рухається туди, де робоча сила дешевша. Внаслідок цього у країнах-донорах заробітки зростають, розвивається торгівля, поліпшуються економічні умови. [45, с. 152]

Сучасний приклад країн, які донедавна були постачальниками робочої сили на міжнародний ринок праці, проте нині, внаслідок успішного економічного розвитку, приваблюють численних мігрантів з-за кордону, уособлюють Італія, Португалія, Ірландія, Південна Корея та ін.

На початкових етапах модернізації міграція зростає, а на більш просунутих, коли країна досягає певного рівня, зменшується. Однак у короткочасній перспективі модернізація виявляється надзвичайно руйнівною щодо старих форм господарювання і не лише не гальмує, а, навпаки, інтенсифікує міграцію. Адже в суспільствах, що швидко трансформуються, значні маси населення витісняються із традиційних форм зайнятості. [52, с. 146]

З погляду марксизму, надлишкова робоча сила з менш розвинених країн поглинається міжнародним ринком праці, на якому домінують індустріально розвинені держави. Капітал імпортує робітників, щоб збільшити доходи і зменшити заробітну плату, а також створити резервний обсяг працездатних осіб. З огляду на це міграція поглиблює глобальні суперечки, зумовлює ще більшу підпорядкованість країн, що розвиваються, розвиненим державам.

Тож, міграція не лише не сприяє посиленню динаміки розвитку та вирівнюванню його показників, а, навпаки, консервує і поглиблює нерівність, отже, гальмує модернізацію в менш розвинених країнах.

Зокрема, приклади таких країн численної еміграції, як Філіппіни чи Мексика, засвідчують, що міграція не надає автоматичних гарантій прискорення розвитку і швидкої модернізації.

Визнаючи цей факт, сучасна наука, однак, створила більш оптимістичний погляд на взаємозв'язок міграції та розвитку. Він базується на тому, що в умовах глобалізації формується загальна взаємозалежність. Країни призначення мігрантів залежать від додаткової робочої сили ззовні, а країни походження – від заробітків мігрантів, які вони відсилають додому. Перерозподіл робочої сили та населення, що супроводжується могутніми потоками грошових переказів, сприяє розвитку обох сторін і тим самим певною мірою корегує світову асиметрію.

За розрахунками Світового банку, міграція забезпечує кращі переваги для глобальної економіки, ніж міжнародна торгівля. На основі теоретичної моделі рівноваги світової економіки було зроблено висновок, що збільшення чисельності мігрантів у 2025 р. порівняно з 2000 р. на 8 % забезпечить зростання глобального доходу на 0,6 %, у т. ч. для розвинених країн – на 0,4 %, а для тих, що розвиваються, – на 1,8 %. Тобто міграція не лише поглиблює динаміку розвиток, а й сприяє більш справедливому розподілу глобального багатства. [47, с. 53]

Позитивний потенціал міграції краще спостерігається у контексті розвитку особистості. В ході масштабного дослідження, проведеного ПРООН, був застосований новий індикатор – розвиток людського потенціалу народів на відміну від звичайного розвитку людського потенціалу країн. Він фіксує рівень людського розвитку всіх осіб, народжених у відповідній країні, тобто не лише її населення, а й мігрантів, які проживають в інших державах. [72, с. 14]

Для країн призначення вигоди від міграції забезпечуються тим, що вони отримують готовий людський капітал, тобто найцінніший виробничий ресурс, який нічого не потребує на його створення.

Зокрема, статистичний аналіз, проведений у США, показав, що збільшення імміграції на один відсотковий пункт призводило до збільшення темпів зростання ВВП на 0,1 %. [53, с. 120]

Аналіз кореляції між міграційним сальдо та ВВП на душу населення у країнах світу довів, що чим більше іммігрантів, тим цей показник вищий. [51, с. 169]

Мігранти виконують роботу, що потребує значних людських ресурсів, але вважається непрестижною. Завдяки їм місцеве населення може займати більш престижні та високооплачувані робочі місця, займатися інтелектуальною працею. Прибуття домашніх помічниць, нянь, доглядальниць дає змогу жінкам активно брати участь у суспільно-корисній праці, отримувати відповідний дохід.

Ще помітнішим є позитивний вплив на економіку в разі прибуття висококваліфікованих мігрантів. Імміграція фахівців не лише поповнює інтелектуальний капітал країни призначення, а й створює для корінних мешканців належне конкурентне середовище, додаткові стимули вчитися та підвищувати кваліфікацію.

Кваліфіковані мігранти сприяють розвитку економіки. Зокрема, у США проведено підрахунки за період із 1950 до 2000 рр., які показали, що зростання частки мігрантів з університетською освітою на 1,3 % збільшило кількість патентів у розрахунку на душу населення на 15 %. [73, с. 84]

Позитивний вплив на економіку забезпечується також і внаслідок задоволення специфічних потреб мігрантів. Витрачаючи значні кошти на телефонні перемовини з родиною та відвідування батьківщини, відправляючи грошові перекази, мігранти сприяють розвитку зв'язку, транспорту, фінансових установ.

На зростання економічної активності впливає підприємництво мігрантів. Вони розширюють діапазон товарів та послуг, пропонуючи екзотичні речі з

країн свого походження, володіють навичками, які вже стали дефіцитними в більшості розвинених країн, готові працювати, не зважаючи на час і залучаючи дешеву або й безоплатну робочу силу сім'ї.

Мігранти частіше, ніж місцеві робітники, стають самостійними працівниками. Така ситуація в США, Великій Британії. Як правило, вони займають у бізнесі певну нішу. В США індійці домінують у готельному господарстві, корейці спеціалізуються на роздрібній торгівлі, а китайці тримають ресторани. У Великій Британії вихідці з Південної Азії володіють кіосками періодики, у Нідерландах турки тримають пекарні. Комерційні підприємства мігрантів спочатку орієнтуються на потреби своєї громади, проте згодом виходять на ширший ринок.

Вони створюють робочі місця для співвітчизників, але з часом починають наймати і місцеве населення. Наприклад, наприкінці 1990-х років у Німеччині нараховувалося 51 тис. підприємців турецького походження, у яких були працевлаштовані 185 тис. осіб, 20 % з яких були етнічними німцями.

Постачання 73 % турецьких підприємств забезпечувалося німецькими підприємствами. Розширювалась участь цих фірм у міжнародній торгівлі, передусім з Туреччиною, але не тільки. [61]

Позитивний вплив міграції на розвиток країн реципієнтів часом береться під сумнів через твердження, що імміграція обтяжує систему соціального захисту. Зокрема, у таких країнах, як Бельгія, Данія, Нідерланди, Франція, Австрія, Швейцарія, США іммігранти частіше отримують соціальну допомогу, ніж етнічні громадяни цих країн. Разом із тим, внаслідок того, що більшість мігрантів працездатного віку, у Великій Британії було підраховано, що податки та внески іммігрантів до соціальних фондів на 10 % перевищують платежі, які вони з них отримують. [54]

За даними дослідження німецьких вчених, середньостатистичний іммігрант створює для країни впродовж свого життя 50 тис. євро чистого

прибутку. Дослідження, проведені у США, засвідчили, що хоча в перший період після прибуття держава витрачає на іммігранта більше коштів, ніж отримує від нього, проте в кінцевому результаті чистий дохід за рахунок сплачуваних іммігрантом податків сягає 80 тис. дол. Дохід від міграції, що обраховувався як різниця внесків до бюджету країни, зроблених мігрантами, та отриманих ними виплат, в Іспанії в 2005 р. дорівнював 0,5 % ВВП. [86, 2013 р.]

Серед позитивних результатів міграції для розвитку країн походження слід зазначити зниження напруги на ринку праці, підвищення економічної активності населення, яке було неактивним. Проте найбільш очевидні здобутки пов'язані з переказами заробітків мігрантів своїм сім'ям на батьківщину. Їх обсяги в 2014 р. досягли рекордних майже 600 млрд дол. США, а у 2016 р. становили 575 млрд дол. США, з яких до країн, що розвиваються, було надіслано 429,3 млрд дол. США. [74]

Попри деяке скорочення, зумовлене економічною стагнацією у низці країн призначення, та вжиття їхніми урядами заходів, спрямованих на обмеження імміграції, грошові надходження від мігрантів до країн, що розвиваються, переважали міжнародну фінансову допомогу або прямі іноземні інвестиції. Суми переказів до цієї групи країн можна порівняти приблизно з третинною їх заробітку від експорту. Насправді обсяги переказів навіть більші. Адже, за оцінкою Світового банку, сума неофіційних переказів може становити щонайменше 50 % облікованих. [56, с. 52]

Перекази позитивно впливають на платіжний баланс країни, скорочують платіжний дефіцит, забезпечують фінансування імпорту. Вони є джерелом підвищення рівня життя домогосподарств мігрантів та зменшення бідності. Дослідження, проведене в 71 країні, які розвиваються, вказало, що 10-відсоткове збільшення переказів у розрахунку на душу населення забезпечує скорочення чисельності осіб, які проживають за межею бідності, на 3,5 %. [59, с. 27]

Хоча більшість коштів, які надходять від мігрантів, витрачається на щоденні потреби сім'ї, частина з них спрямовується у підприємництво. За рахунок переказів відбувається самофінансування великої кількості проектів малого бізнесу, які, як правило, не можуть розраховувати на отримання банківських кредитів, проте є вкрай важливими для розвитку економіки, створення нових робочих місць, зменшення бідності.

Збільшення платоспроможного попиту завдяки заробіткам мігрантів може мати позитивний вплив на розвиток економіки завдяки мультиплікаційному ефекту. У Греції в 1970-ті роки перекази забезпечили понад половину зростання ВВП. Завдяки їм збільшилася зайнятість: на 10,3 % у добувній галузі, на 5,2 % – у промисловості, на 4,7 % – у будівництві. Капітал, акумульований з переказів, становив 8 % установчого капіталу промисловості. Причому кошти, спрямовані на споживання та інвестиції, мали приблизно однаковий мультиплікаційний ефект – 1,8 та 1,9 дол. відповідно на один долар переказів. Витрати на житлове будівництво додали ще більше вартості – 2 дол. на кожний вкладений. [62, с. 155]

Надзвичайно важливо, що приватні перекази залишаються стабільними в умовах економічної кризи, природних катастроф чи політичних конфліктів. Так, у 2009 р. унаслідок глобальної фінансово-економічної кризи вперше за останні десятиліття обсяги переказів до країн, що розвиваються, скоротилися на 5,2 %, проте дуже швидко, вже в 2010 р., досягли докризового рівня і продовжували зростати. Водночас прямі іноземні інвестиції в умовах кризи скоротились майже на третину. Стійкість переказів до кризових умов пояснюється тим, що, незважаючи на скорочення доходів, мігранти продовжували надсилати гроші, щоб підтримати своїх рідних на батьківщині, де ситуація в роки кризи була ще складнішою, ніж у країнах перебування. [55, с. 4]

Серйозний вплив на розвиток країн походження справляють не лише грошові, а й так звані соціальні трансферти, тобто ідеї (у т. ч. щодо демократії,

здорового способу життя, гендерних ролей, прав людини та самоорганізації громадянського суспільства), моделі поведінки, ідентичність та зв'язки, що можуть використовуватися як соціальний капітал, який мігранти імпортують на батьківщину. Одне з досліджень, нещодавно проведене у Кремнієвій долині у США, показало, що половина бізнесменів іноземного походження, які там працювали, підтримували бізнесові взаємини з батьківщиною, а 73 % мали намір започаткувати вдома бізнес, 18 % фахівців іноземного походження інвестували у підприємництво на батьківщині. [44]

Однак інвестиції з діаспори не лише безпосередньо посилюють ділову активність на батьківщині, а й покращують загальний інвестиційний клімат, подаючи приклад іншим іноземним інвесторам. Так, дослідники виявили кореляцію між кількістю мігрантів у США та інвестиціями американських фірм у країні їхнього походження. У науковій літературі на доказ важливості соціальних трансфертів для розвитку країн походження часто наводиться приклад Індії. Висококваліфіковані індійці, які працювали менеджерами транснаціональних корпорацій, сприяли розвитку сфери високо-технологічного виробництва на батьківщині: 19 з 20 провідних індійських компаній з виробництва програмного забезпечення були створені або управлялися мігрантами. Розвиток галузі дав змогу відкрити 400 тис. нових робочих місць, отримати прибутки, що перевищили 6 млрд дол. на рік. [42, с. 23]

Таким чином, огляд динаміки та особливостей сучасних міграційних процесів дає підстави стверджувати, що міжнародна міграція не лише інтенсифікується, а й набуває нових якісних характеристик. Структура та географія переміщень населення розширюється та урізноманітнюється, їх моделі ускладнюються. Закладений у міжнародній міграції позитивний потенціал наразі визнається і науковцями, і політиками, однак здебільшого він використовується недостатньо. Слабка кореляція між міграцією та розвитком пояснюється багатьма причинами. Основні з них родом з країни походження:

недовіра до влади, масштабна корупція, свавілля бюрократії, низька динаміка перетворень, відсутність необхідної інфраструктури тощо.

1.2 Міграційна політика держави: сутність та зміст

Основним елементом управління міграційними процесами є міграційна політика. Значення та вимоги до міграційної політики в сучасному світі закономірно зростають. Без якісної міграційної політики неможливо використати позитивний потенціал міграції в інтересах розвитку. Крім того, спроможність урядів належним чином регулювати міграційні процеси є передумовою успішного розвитку міжнародного співробітництва у цій сфері, без якого регулювання міграцій як багатостороннього процесу фактично неможливе. Беручи до уваги збільшення обсягу міжнародних переміщень та їх різноманітність, завдання держави щодо регулювання міграційних процесів надзвичайно ускладнюються.

Питання змісту, предмету, сутності та особливостей міграційної політики привертає дедалі більшу увагу як політиків-практиків, так і науковців. Визначаючи цей феномен, більшість авторів сприймають його як комплекс заходів, спрямованих на досягнення бажаної інтенсивності та складу міграційних потоків. Зокрема, відомий український дослідник Олександр Хомра стверджував, що міграційна політика – це комплекс розробок і заходів, спрямований на формування необхідних потоків і потрібної інтенсивності міграції населення. [57, с. 50]

Схоже визначення пропонують Ольга Пуригіна та Сергій Сардак, які пишуть, що державна міграційна політика – система правових, адміністративних, організаційно-фінансових заходів та інформаційного забезпечення державними і неурядовими організаціями упорядкування міграційного простору, регулювання трудового міграційного руху населення з позицій національних пріоритетів, кількісного і якісного складу міграційних потоків, їх соціальної, демографічної та економічної структур. [63, с. 118]

Однак такий «операційний» підхід до визначення міграційної політики в сучасних умовах видається занадто вузьким. Він практично зводить міграційну політику, за висловом деяких авторів, до ролі «шлагбауму на шляху до ринку праці» і вже самим розумінням її змісту закладає розрив між декларованими цілями і реальними результатами. [64, с. 275]

Тому ще в 1980-х роках Валентина Мойсеєнко писала, що необхідно розрізняти вузьке і широке розуміння цього феномену. Відповідно, міграційна політика у вузькому сенсі – це вплив на механізми міграційного руху шляхом його стимулювання або, навпаки, обмеження, тоді як у широкому – на суспільні та соціально-економічні умови, які формують міграційну поведінку людей. [76, с. 101]

Російський експерт в сфері міграційної політики, Леонід Рибаківський стверджував, що міграційна політика є системою загальноприйнятих на рівні управління ідей і концептуально об'єднаних засобів, за допомогою яких передусім держава, а також її громадські інститути, дотримуючись певних принципів, що відповідають конкретно-історичним умовам країни, пропонують досягнення цілей, які є адекватними як на цьому, так і в наступному етапі розвитку суспільства. [65, с. 167]

Таким чином, міграційна політика у вузькому розумінні спрямована на регулювання чисельності, складу, спрямованості переміщень населення, а в більш широкому – це державна концепція регулювання міграційних процесів, спрямована на майбутнє, на забезпечення поступального розвитку. В умовах глобалізації міграційна політика виступає як аспект міжнародної політики. Тому варте уваги визначення, запропоноване Володимиром Іонцевим, відповідно до якого міграційна політика – це система політичних заходів, постанов, законодавчих актів і угод (спочатку двосторонніх, а потім і багатосторонніх) між державами щодо регулювання міграційних потоків. [58, с. 8]

Таким чином, міграційна політика – це сукупність заходів, ідей та способів впливу спрямованих на регулювання інтенсивності, обсягу, свобод та обмежень переміщення населення.

З огляду на потенціал розвитку, притаманний міграційним процесам, відбувається поступовий перехід від розуміння міграційної політики як такої, що здійснюється в інтересах окремих країн, до політики у сфері міграції, що забезпечує стабільність та розвиток країн і призначення, і походження мігрантів. З цієї позиції Галина Глуценко визначає міграційну політику як частину довготривалої стратегії, загальні принципи та методи якої вписуються у стратегію глобального розвитку. В її основі – принцип комплексного, системного підходу до регулювання всього спектру суспільних відносин, що виникає в зв'язку з міграцією. Метою цієї політики є забезпечення динамічного розвитку країн і походження, і призначення мігрантів, який сприятиме подоланню асиметрії, що лежить в основі глобальних переміщень людських потоків. Така політика спрямована на пошук і реалізацію взаємних інтересів країн донорів та реципієнтів, а також інших суб'єктів, які беруть участь у міграційному процесі на різних рівнях: працедавців, посередників, власне мігрантів [87, с. 275].

На початку XXI ст. створена під егідою ООН Глобальна комісія з питань міграції виробила цілу низку важливих рекомендацій для урядів і міжнародної спільноти в цілому щодо фундаментальних принципів, змісту та напрямів міграційної політики. Вказуючи недоліки в управлінні міграціями та труднощі, з якими стикаються уряди при формуванні міграційної політики. Комісія зазначала, що дуже рідко важливі рішення, наприклад, щодо ринку праці, розглядаються в контексті їх впливу на міграцію. Звідси існує потреба у комплексній міграційній політиці, що характеризується не лише єдністю погляду на всі міграційні потоки, а й урахуванням міграційних питань і інших напрямках політичної діяльності держави. Наступна проблема, за висновком Комісії, полягає в тому, що на прийняття рішень впливає конкуренція

пріоритетів, які висуваються окремими відомствами. Тому умовою успішного створення і впровадження міграційної політики є координація діяльності різних структур у рамках уряду. Важливо, щоб прийняття рішень координувалося також з іншими суспільним акторами, зокрема, місцевою владою, профспілками, об'єднаннями працедавців, неурядовими організаціями. Комісія підкреслила також те, що міграційні політики багатьох країн страждають короткостроковістю пріоритетів, ситуативною реакцією на певні події. Тобто удосконалення міграційної політики вимагає здатності бачити стратегічні цілі, а не лише сьогоденні завдання. Один із ключових висновків Глобальної комісії з питань міграції полягав у тому, що міграція, зважаючи на її потенціал, повинна стати інтегральною частиною економічних планів та стратегій розвитку кожної країни. Хоча регулювання міграції залишається суверенним правом держави, його гармонійність і послідовність, як впливає з рекомендацій Комісії, має забезпечуватися не лише на національному, а й на міжнародному рівні. [100]

Адекватна міграційна політика повинна відповідати кільком базовим критеріям. По-перше, її розробники та їхні соціальні партнери повинні бути добре інформованими, причому використовувати за можливості найбільш достовірну та актуальну інформацію. По-друге, формування міграційної політики має бути відкритим і прозорим. По-третє, процедури та правила, сформульовані в рамках політики, повинні бути настільки ясними і недвозначними, наскільки це можливо. По-четверте, будь-яка політика має бути придатною до реалізації в рамках наявних ресурсів, у т. ч. інформаційних та фінансових, а також ресурсу часу. І нарешті, що особливо важливо, політика повинна мати чіткі цілі й завдання, такі, що мають досягатися послідовно. [46]

Отже, основним елементом до пізнання міграційної політики та її формування є визначення її мети. Вона може формулюватися з різних факторів і одночасно бути результатом комбінації комплексу орієнтирів.

Мета міграційної політики змінюється залежно від етапу розвитку держави і суспільства, суспільного ладу, розстановки політичних сил, традицій та особливостей культури, міжнародних зв'язків тощо. Для правильного вибору мети, як пише Ольга Воробйова, необхідним є глибокий аналіз міграційних процесів та соціально-економічного становища країни впродовж достатньо тривалого часу. Аналіз факторів, що були визначальними для актуальної міграційної ситуації, надає можливість прогнозувати її подальший розвиток, тобто формувати гіпотези щодо міграційної поведінки населення. Міграційний прогноз необхідно зіставити з прогнозом соціально-економічного розвитку, передусім потреб у робочій силі, а також демографічним прогнозом, тобто прогнозом чисельності населення, зокрема у працездатному віці. Саме це дає змогу прийняти ключові для змісту міграційної політики рішення, а саме, визначити, чи достатньо наявного населення, чи його кількість є зовеликою відносно наявних ресурсів, чи відчуває країна дефіцит населення і якого саме. На формування відповіді на це запитання впливає цілий комплекс не лише внутрішніх, а й зовнішніх обставин. [66, с. 9]

У деяких випадках імміграція заохочується з урахуванням певних етнічних або культурних характеристик мігрантів. Тобто ставиться завдання, щоб у державу прибувало населення певної етнічної чи культурної належності. Разом із тим визначальною залишається кількісна оцінка населення у соціально-економічному контексті.

Якщо чисельність населення визнано оптимальною, зусилля держави спрямовуються на стабілізацію такої ситуації, забезпечення лише паритетного обміну населенням із зарубіжними країнами з акцентом на якісні характеристики мігрантів (наприклад, залучення висококваліфікованих спеціалістів з-за кордону, направлення молоді на навчання в зарубіжні держави і забезпечення умов для її повернення тощо).

В разі наявності надлишку приплив іммігрантів обмежується правовими, адміністративними, економічними заходами, інколи заохочується виїзд людей.

В таких випадках за мету ставиться зменшити пропозицію робочої сили, а отже, напруження на ринку праці та рівень безробіття, знизити попит на товари та послуги, досягти рівноваги між кількістю населення та наявними природними ресурсами.

Ще однією метою може бути збільшення валютних надходжень від емігрантів з-за кордону, які сприяють збільшенню інвестицій у країні та її розвитку. Багато авторів відзначають, що, крім прагматичних, дедалі більшого значення при формуванні міграційної політики набувають етичні міркування. [49, с. 164]

Однак між обов'язком держави забезпечити безпеку та добробут власних громадян і повагою до прав людини незалежно від її громадянства, безумовно, виникають певні суперечності. Мирон Вайнер стверджував, що проблеми пов'язані з міграцією – не можуть зводитися лише до питань моралі. Тим не менш, вони, очевидно, не є лише питаннями державного суверенітету, для яких положення моралі не мають значення. [71, с. 195]

Йдеться про повагу до основоположного права людини на життя і свободу, що зобов'язує державу забезпечити вільний в'їзд і виїзд громадян, а також отримання притулку іноземцями, які потерпають від переслідувань і не можуть скористатися захистом власної держави. Мають значення також людські права, які деякі автори називають правами «другого покоління», до яких належать недискримінація і можливість мати гідний рівень життя, якщо навіть особа не є країни перебування. І, нарешті, права людини «третього покоління», значення яких особливо зростає останнім часом. До них належать право на незгоду, на особливу думку, на сповідування своєї релігії, тобто права, які дають змогу особистості жити в умовах іншої культури, зберігаючи власну. [48, с. 40]

Формування міграційної політики та розробка конкретних заходів з її реалізації потребують врахування особливостей та внутрішніх закономірностей

розвитку міграційних процесів. Перш за все необхідно розуміти, що міграція є самодіяльним процесом, формою суспільної самоорганізації, тому арсенал засобів прямого впливу на неї з боку держави обмежений. [67, с. 47]

Л. Рибаківський запропонував розподіл міграційного процесу на стадії, де першою стадією є формування рухливості населення, другою – власне переміщення, а третьою – приживаність мігрантів на новому місці. [77, с. 128]

Дослідники, які представляють різні суспільні науки, і, відповідно, вивчають міжнародні міграції із застосуванням різних методів пізнання, запропонували численні підходи до визначення типів міграції, зазвичай беручи за основу класифікації такі сутнісні й важливі риси міжнародних переміщень, як їх спрямованість (та міжнародна міграція), тривалість (постійна та тимчасова), мету (трудова, сімейна, освітня), умови прийняття рішення про переїзд (добровільна або вимушена) та його здійснення (врегульована чи нерегульована/незаконна) тощо. Проте остаточної типології міграцій на сьогодні не існує. Тому відповідно до прагматичних цілей управління міграційними процесами держави формують свою типологію міграцій та закріплюють у законодавстві визначення окремих її категорій. [88, с. 71]

Так, коли держава вирішує, хто може бути допущений на її територію і на яких умовах, тим самим вона визначає той чи інший тип міграції. Якщо мігрант не належить до жодної визначеної законодавством категорії, це означає, що його присутність порушує встановлені правила, і він буде трактуватися як нелегальний мігрант. Так само держави визначають, хто може залишитися на їх території, які права такий іноземець при цьому отримує. Типологія міграцій визначається в різних державах із застосуванням різних критеріїв. Наприклад, фундаментальне дослідження міграційної статистики, здійснене фахівцями ООН, виявило, що для визначення такого основоположного поняття міграційної політики, як іммігрант, у практиці різних держав застосовуються сім різних критеріїв. [85, с. 9]

Найбільш поширеними категоріями мігрантів, які фігурують у політичних документах та законодавстві більшості країн, є сімейний мігрант, трудовий мігрант, вимушений мігрант (біженець та шукач притулку). Крім урахування стадійності міграційного процесу та типології міграцій, для результативності міграційної політики становить інтерес запропонований деякими авторами поділ міграцій на такі, що піддаються регулюючому політичному впливові, й на ті, які до нього мало чутливі. До останніх вони відносять зворотну міграцію громадян, частково етнічну міграцію, а також міграцію висококваліфікованих спеціалістів. Натомість найбільш чутливою до міграційної політики виявляється міграція низькокваліфікованих робітників. [78]

Виокремлення відповідних груп видається корисним з точки зору прийняття конкретних політичних рішень у міграційній сфері. Міграційна політика виконує певні функції, серед яких можна виділити регулюючу, що полягає у впливові на міграційні потоки з метою їх упорядкування; контролюючу – тобто контролю за розвитком міграційних процесів, захисту прав мігрантів, протидії нелегальній міграції; дипломатичну, що передбачає пошуки вирішення міграційних проблем на міжнародному рівні; інтегративну, що здійснюється як на внутрішньому рівні через забезпечення інтеграції мігрантів у суспільство прийому, так і зовнішньому – шляхом розробки та реалізації узгодженої з іншими державами міграційної політики.

Завдання міграційної політики, як правило, реалізуються в чотирьох основних сферах:

- 1) сприяння нормативній міграції працівників, спеціалістів, студентів, сімей тощо, тобто безпечному пересуванню з однієї країни до іншої з мінімальними труднощами і затримками й на законних підставах;

- 2) регулювання міграції з метою запобігання прибуття осіб, яким на законних підставах відмовлено у в'їзді, скорочення неурегульованих міграційних потоків, боротьба із правопорушеннями у сфері міграції;

3) надання вимушеним мігрантам (біженцям, внутрішньо переміщеним особам, жертвам воєнних конфліктів) захисту та допомоги як в облаштуванні у місцях притулку, так і в поверненні на батьківщину в разі нормалізації ситуації;

4) сприяння максимальному використанню позитивного впливу міграції на розвиток в інтересах окремих мігрантів та суспільства в цілому, зокрема, інтеграції мігрантів у суспільство країни прийому, переказам зароблених за кордоном коштів, поверненню кваліфікованих мігрантів на батьківщину, зміцненню зв'язків з діаспорами тощо. [4]

Після формування цілей, принципів, пріоритетів настає черга впровадження політики. Для цього потрібні інформація, тобто її збір, опрацювання та розповсюдження, законодавство, що легітимізує і забезпечує досягнення поставлених цілей, а також адміністративні структури, на які покладено владні повноваження і які забезпечують впровадження політики у життя. Інформаційне забезпечення передусім має становити максимально повна, вірогідна та зіставна міграційна статистика. Інформація повинна надходити як з національних, так і з міжнародних джерел. Зокрема, оперативні дані щодо ситуації у країнах походження шукачів притулку є запорукою прийняття адекватних рішень про надання статусу біженця, а інформація щодо ринків праці у країнах призначення працівників-мігрантів – відповідних дій з регулювання трудової міграції. Шляхом розповсюдження певної інформації держава може впливати на міграційну поведінку громадян. Знання щодо сутності та динаміки міграційних процесів є вкрай важливими також для розвитку органів управління. [4]

Згідно зі словами Віктора Цветкова, докорінне реформування державного апарату має гуртуватися не лише на здоровому глузді та інтуїції практиків, а, насамперед, на всебічних і глибоко усвідомлених теоретичних узагальнених характерних ознаках, особливостях і тенденціях розвитку об'єкта державного управління [79, с. 18].

Законодавство у сфері міграції складається, як правило, з двох частин. Одна з них присвячена регулюванню в'їзду, тобто імміграційному контролю, а друга – правам та обов'язкам іноземців, які на законних підставах перебувають у державі. Вимоги до міграційного законодавства такі самі, як і до права загалом. Воно має бути зрозумілим, доступним і точним, без постійних змін та зайвих посилань на відомчі інструкції. Законодавство має бути гнучким, щоб його можна було застосовувати в нестандартних випадках, проте достатньо чітким, щоб не залишати занадто широкого простору для тлумачень.

Обов'язковою складовою міграційного законодавства є процедура оскарження будь-якого рішення, що приймається стосовно мігранта, у незалежному органі чи суді.

Єдиних поглядів на виконавчі органи у сфері міграції не існує. У різних країнах вони формуються по-різному, залежно від традицій, особливостей міграційної ситуації та змісту міграційної політики. Разом із тим на них покладаються певні управлінські функції, яких нараховується принаймні сім:

- 1) видача віз;
- 2) прикордонний контроль;
- 3) забезпечення правового статусу та прав іноземців всередині держави;
- 4) надання статусу біженця;
- 5) здійснення заходів з інтеграції мігрантів;
- 6) контроль за виконанням іноземцями правил перебування та видворення порушників;
- 7) перегляд адміністративних рішень щодо іноземців.

До механізмів реалізації міграційної політики відносять міграційні програми, мета яких – сприяти впорядкованому, організованому здійсненню такого спонтанного за природою процесу, як міграція, надати необхідну

допомогу його учасникам. Міжнародна організація з міграції розподіляє програми на гуманітарні та з метою розвитку. До гуманітарних належать програми допомоги біженцям, програми добровільного повернення мігрантів (враховуючи нелегальних, до яких застосовуються програми легалізації), які не змогли пристосуватися до життя в іншій державі.

Важливу роль виконують програми інтеграції мігрантів, які передбачають виділення кредитів для вирішення житлового питання, допомогу у працевлаштуванні, зокрема шляхом набуття необхідної кваліфікації, тощо.

У сфері еміграції робочої сили проводяться програми заохочення валютних переказів мігрантів на батьківщину, їх повернення та інвестування набутих за кордоном знань та зароблених заощаджень у розвиток батьківщини. Заходи держави щодо регулювання міграцій формуються і реалізуються через суб'єкти міграційної політики. Основним серед них є мігрант, тобто особа, яка приймає рішення про переїзд і здійснює його. Підхід до мігранта не як до об'єкта державного впливу, а як до його головного суб'єкта, вимагає беззастережної поваги до права людини на свободу пересування та вибір місця проживання, максимального врахування інтересів мігранта при прийнятті будь-яких управлінських рішень.

Домінуючим суб'єктом управління міграціями залишається держава. Через свої органи вона формує міграційну політику і забезпечує її виконання. Держава реалізує важелі впливу через органи виконавчої влади.

Значну роль в управлінні міграціями відіграє законодавча влада, яка визначає концептуальні засади міграційної політики, законодавчі норми і правила ставлення до мігрантів, їх права та обов'язки. Опрацьовуються ці питання відповідно до позицій політичних партій та їхніх об'єднань.

Суб'єктами управління міграціями є також інші дійові особи громадянського суспільства, такі як засоби масової інформації, що інформують людей з питань міграції, відображають ставлення до неї суспільства, формують

громадську думку, церква, що відіграє як етнокультурну, так і соціальну роль, і, безумовно, неурядові об'єднання громадян. Крім правозахисних організацій, які здійснюють громадський контроль за дотриманням прав людини, благодійних організацій, які надають допомогу мігрантам, велике значення мають громадські об'єднання самих мігрантів. Вони представляють перед державою та суспільством інтереси цієї категорії осіб, забезпечують зворотний зв'язок із владою щодо результатів її діяльності у міграційній сфері.

Реалізація потенціалу міграції для пришвидшення розвитку можливе лише за умови зваженої політики, цілеспрямованої та тісної міжнародної співпраці. Тому її значення на різних рівнях зростає, а механізми реалізації та нових викликів посідають одне з провідних місць в державних органах.

Наростання масштабів міграційних переміщень разом із дедалі очевиднішими їх наслідками для різних сфер життєдіяльності суспільства обумовили зростання уваги дослідників до вивчення міграції. Якщо раніше у поясненнях міграції пануючим був економічний підхід, відповідно до якого вона відбувається під впливом економічних диспропорцій, а мігрантів до переїзду спонукає прагнення віднайти кращі умови життя та праці, то з часом дедалі більше уваги науковці приділяли аналізу політичних аспектів міграції, впливу держав та їх об'єднань на міграційний процес. [4]

Аналіз міграційної політики різних держав дав авторові підстави для висновку, що міжнародна міграція є переважно політичним процесом, який є наслідком організації світу у формі суверенних держав. Вона полягає у переміщенні особи з-під юрисдикції однієї держави під юрисдикцію іншої, що зумовлює зміну її членства в тій чи іншій політичній спільноті. Відповідно міграційна політика включає не лише правила та процедури в'їзду та виїзду через державні кордони, а й усі аспекти набуття, збереження, втрати чи добровільної відмови від членства в певній політичній спільноті в усіх його аспектах – політичному, соціальному, економічному, культурному. [84, с. 81]

Міграційна в рамках міжнародної системи трактується як наслідок невідповідності між потребами глобального ринку і територіально обмеженими державними утвореннями. Таким чином вона відображає боротьбу між потребами глобальної економіки у пропозиції робочої сили та спробами зберегти умови оплати праці, соціального забезпечення, культурну однорідність в рамках окремих держав.

Згідно з твердженнями прихильників міжнародного підходу, ефективність заходів національних держав залежить від існуючого міжнародно-правового режиму, міжнародних угод та домовленостей між ними. Таким чином дії держав обмежуються закріпленими у міжнародно-правових документах принципами, правами та обов'язками.

Як зазначав Кристиано Коданьоне, такий підхід дає змогу визначити перш за все рамки прийняття рішень щодо міграції, проте не їх зміст, оскільки, попри декларування більшістю держав світу принципів лібералізму та поваги до прав людини, вони значно відрізняються як щодо їх інтерпретації, так і готовності чи здатності вповні їх дотримуватися. [80, с. 17]

Дослідники, котрі застосовують другий, тобто національний підхід, вивчають внутрішні чинники формування та еволюції міграційної політики держав, такі як соціально-економічна ситуація, демографічна ситуація, етнічний склад населення та його динаміка тощо. Зазвичай вони розглядаються у двох вимірах – загальнодержавному та ситуативно-політичному. [89, с. 213]

Ситуативно-політичний вимір пов'язаний із дослідженням національної безпеки і загроз, спричинених міграціями. Мігранти та їхні об'єднання розглядаються як політичні актори, які беруть безпосередню участь у політичному житті держави, а також є суб'єктами впливу політичних сил у країнах як походження, так і перебування. У центрі уваги контроль над міграційними потоками, встановлення правил в'їзду, виїзду, перебування, тобто державна міграційна політика у вузькому сенсі.

Міграційна політика також вивчається на полідисциплінарній основі. Найбільшого поширення набуло вивчення міграційної політики з позиції політичної економії, де основним питанням є вигоди і витрати спричинені міграцією і політичні рішення, які приймалися в результаті їх оцінки. В політології найчастіше застосовуються плюралістична, інституційна та неокорпоративістська моделі. Соціологія та психологія зосереджуються на поясненні міграційної політики з позиції національної ідентичності. Сфера міжнародних відносин пропонує такі підходи, як реалістичний, ліберальний, конструктивістський. Усі ці теоретичні моделі доповнюють одна одну, хоча жодна з них не здатна забезпечити вичерпне пояснення міграційної політики.

Політекономія зазвичай трактує міграційну політику як похідну від економічних інтересів та економічної ситуації. Як і економічні теорії пояснення міграцій, що фокусуються передусім на економічних чинниках переміщень (неокласична економіка, нова економіка міграції, теорія подвійного ринку праці), політекономія міграції розглядає мігранта як економічного актора, який взаємодіє з іншими економічними акторами, а міграційну політику – як результат узгодження економічних інтересів різних соціальних груп. [99]

Помітне місце в політекономії належить марксистським та неомарксистським поглядам, згідно з якими економічні чинники є вирішальними для формування міграційної політики, а політичний процес загалом визначається класовими суперечностями. В центрі уваги – трудова міграція. Міграційна політика розглядається як реакція на флуктуацію економічного циклу та рівня безробіття. Вона спрямована на забезпечення необхідної капіталу резервної армії праці, з її допомогою здійснюється тиск на місцевих працівників, гальмується зростання їхньої зарплатні, забезпечуються надприбутки працедавців. За допомогою міграції капіталісти послаблюють єдність робітничого класу, розбавляючи його чужими етнічними елементами і одночасно провокуючи расизм та ксенофобію. Водночас, оскільки мігранти займають найменш престижні робочі місця, це забезпечує висхідну соціальну

мобільність місцевих робітників, які дедалі рідше виконують фізично важкі роботи і дедалі менше відчують свою належність до робітничого класу. [90, с. 1248]

Таким чином, зміст міграційної політики відображає розподіл влади та вплив різних соціальних елементів суспільства, їх здатність проводити власну політичну лінію, де кожен намагається отримати певну вигоду.

Ще один важливий висновок з плюралістичної моделі це рішення, які здебільшого відображають не позицію більшості, а інтереси найбільш впливових сил ігноруючи широкі маси населення. [103]

У центрі інституційної моделі перебуває держава як організація, яка має внутрішні та міжнародні інтереси, виразниками яких виступають особи, що приймають рішення, а також бюрократія. Водночас держава відстоює передусім власні інтереси. За певних обставин держава здатна нав'язати свої геополітичні інтереси могутнім економічним колам, іншим соціальним акторам. Проте інституційна модель не може пояснити, чому в одних випадках міграційна політика пов'язується з геополітичними інтересами, а в інших ні, яким чином держава нав'язує суспільству своє бачення міграційної політики.

Корпоративістський підхід розроблявся для досліджень сфери праці та доходів у рамках однієї держави, не зважаючи на те, що за своєю природою міжнародна міграція є транснаціональним явищем. Спільним для висвітлених підходів є те, що всі вони беруть за основу пояснень міграційної політики інтереси певних груп чи політичних акторів, яким ця політика має служити. При цьому припускається, що визначення цих інтересів та їх носіїв є очевидними. Таким чином, неможливо пояснити те, що залишається поза сферою інтересів певних соціальних кіл, а політика розглядається не як самостійний процес, а як відображення інших за характером суспільних процесів. [90, с. 1246]

Прихильники такого підходу вважають, що унікальна історія і традиція кожної країни, концепція громадянства, яка в ній панує, поширене в суспільстві розуміння своєї ідентичності є вирішальними для змісту міграційної політики, а національна міфологія – важливим чинником формування ставлення населення до прибулих. [91]

Сприйняття чужинців значною мірою залежить від культурної гомогенності чи гетерогенності суспільства і відрізняється в державах, де нації сформовані переселенцями (США, Канаді, Австралії), та державах, де носії місцевої культури становлять більшість і проживають поколіннями; країнах з поліетнічним та моноетнічним складом населення. Мають значення колоніальні зв'язки, а також концепція громадянства: там, де нація розглядається як політична, а не етнічна єдність, ставлення до мігрантів буде більш толерантним. [92]

Основним недоліком пояснень міграції з позицій національної ідентичності є неспроможність розтлумачити, чому зовсім різні за історичним досвідом та культурними характеристиками країни формують подібні або й ідентичні види міграційної політики, прикладом чого є формування єдиної міграційної політики ЄС. [110, с. 445]

При дослідженнях міграційної політики з точки зору міжнародних відносин найпоширенішим є реалістичний (неореалістичний) підхід. Згідно з ним стосунки між державами зводяться до боротьби між ними за владу і вплив. Держава розглядається як основний актор міжнародних відносин, причому цілком інтегрований і свідомий власних інтересів, серед яких основним є державна безпека. Відповідно, міграційна політика – це складова політики держави, спрямованої на збільшення своєї могутності та забезпечення безпеки. На думку Олександра Бетса, в рамках неореалістичного підходу для розуміння міграційної політики необхідно враховувати кілька гіпотез. По-перше, міграція важлива для держави лише як чинник її безпеки, тому більшість наукових робіт прихильників цього підходу присвячено саме загрозам національній безпеці, у

т. ч. терористичній загрозі, що пов'язується з міграцією. По-друге, на міграційну політику впливають конфлікти між державами, які розглядаються як наслідок порушення балансу сили на міжнародній арені. Вони, зокрема, можуть призвести до обмежень пересувань населення, або, навпаки, їх активізувати. [93, с. 25]

Враховуючи егоїстичне прагнення захисту власних інтересів, співпраця між державами у сфері міграції може мати лише обмежений характер і здійснюється переважно тоді, коли держава-гегемон у ній зацікавлена, спонукає до цього слабших союзників і бере на себе більшість витрат. За реалістичного підходу соціально-економічні інтереси розглядаються як підпорядковані, тоді як першочерговими вважаються геостратегічні та пов'язані з безпекою. Тому в його рамках важко пояснити рішення держави у сфері міграції, зумовлені, наприклад, піднесенням в економіці, що вимагає додаткових робочих рук. [4]

Ліберальний підхід пропонує більш оптимістичний погляд, в якому економічна взаємозалежність та взаємодія, поширення принципів демократії здатні сприяти розвитку співробітництва і встановленню мирних відносин між державами. Представники цього підходу вважають, що в основі поведінки держав лежить захист власних інтересів, при цьому співпраця відкриває кращі перспективи, ніж протистояння, створюючи можливості для набуття вигоди різними сторонами у довгостроковій перспективі. Тим не менш, критики ліберального підходу зауважують, що, як і у неореалізмі, міжнародні стосунки в рамках цього підходу розглядаються лише як міждержавні стосунки, а держава сприймається як монолітний актор.

Відповідно до моделі аналітичного лібералізму, національні інтереси, які держава відстоює на міжнародній арені відображають внутрішню ситуацію, громадську думку, інтереси окремих соціальних груп, системи прийняття рішень та основних суспільних цінностей. На думку дослідників, модель аналітичного лібералізму має великий потенціал у поясненні міграційної політики, оскільки рішення держави у цій сфері трактуються, так би мовити, як

дворівневі: вони приймаються під впливом як міжнародних зобов'язань та стандартів, так і внутрішньополітичних обставин. [93, с. 29]

В рамках неолібералізму існує також глобалізаційна модель, згідно з якою процеси глобалізації становлять серйозний виклик для суверенних держав, які в умовах все наростаючої світової взаємозалежності поступово втрачають здатність контролювати свої території, у т. ч. приплив чи відплив населення. [104, с. 29]

Як вже зазначалось, міграція є однією з ознак та водночас наслідків глобалізації. Скептики глобалізаційної теорії досліджень міжнародної міграції вказують, що її прихильники занадто акцентують увагу на економічних та соціальних аспектах, не надаючи належної уваги політичним.

Конструктивістський підхід, на відміну від неореалістичного та ліберального, базується на тому, що інтереси держав, які є рушіями міжнародних відносин, не є незмінними і здатні трансформуватися в процесі взаємодії між ними. При цьому враховується вплив неурядових акторів як всередині держави, так і на міжнародному рівні, завдяки яким норми поваги до прав людини спочатку набувають ваги всередині держави, а згодом починають впливати поза межами країн. Неурядові організації, як і міжнародні інституції своєю діяльністю сприяють трансформації бачення держав стосовно відповідних цінностей.

Як зазначає О. Бетс, перераховані теорії не можуть використовуватися одночасно, оскільки базуються на часто несумісних припущеннях, проте жодна з них не є абсолютно кращою за інші. Вони просто слугують різним цілям, кожна з них видається більш прийнятною в певному контексті та для пояснення окремих проб лем [93, с. 19].

Згідно з висновком К. Коданьоне, всі теоретичні моделі, які застосовуються до вивчення міграційної політики, є лише варіантами найбільш поширених у науці і пояснюють міграційну політику як концептуально близьку

до політики у сфері праці чи зовнішньої політики, відповідають більше окремим конкретним випадкам [104, с. 31].

Е. Мейер писав, що міграційна політика є результатом взаємодії різних чинників соціально-економічного і зовнішньополітичного характеру, а також залежить від основних характеристик міграційного потоку і відрізняється залежно від того, чи йдеться про трудову міграцію, переселенську міграцію або пошуки притулку. Він вказує на п'ять соціально-економічних та зовнішньополітичних чинників: стан економіки, інтенсивність та склад міграції, війни, пріоритети зовнішньої політики, співвідношення расистських та ліберальних поглядів у суспільстві. Позиція Е. Мейера, на думку низки дослідників, є наразі найбільш прийнятною для аналізу міграційної політики. Її недолік, як і більшості розглянутих вище аналітичних моделей, полягає у тому, що вона базується передусім на досвіді розвинених країн. [4]

Оскільки досі цілісної теорії міграційної політики поки не існує, більшість існуючих теорій базуються на реальному досвіді та прецедентах в сфері міжнародної міграції. Це характеризується складністю та багатовекторністю міграційної політики як об'єкту дослідження, де суб'єкти та інтенсивність їх впливу на міграційну політику держави чи організації є ситуативною.

1.3 Особливості міграційної політики в країнах ЄС

Зростання обсягу імміграції в Північно-Західній Європі розпочався наприкінці 1950-х – на початку 1960-х років, а у Південній – лише впродовж 1980-х років. У центральньо-європейських країнах, таких як Польща, Чехія, Угорщина, ознаки міграційного переходу спостерігаються з кінця минулого століття. На початку 1960-х років країни Західної Європи в умовах економічного зростання та нестачі трудових ресурсів почали імпортувати робочу силу з-за кордону. Її джерелом були, перш за все, південно-європейські країни. Впродовж 1950–1970-х років сюди мігрували 2,3 млн. італійців, майже 2

млн. португальців, 1,5 млн. іспанців, 600 тис. греків, близько 1 млн. вихідців з тогочасної Югославії. Загалом міграція з Південної Європи в цей період нараховує 7–10 млн. осіб. [105, с. 18]

У західно-європейських країнах працювали сотні тисяч турків, алжирців, вихідців з інших країн Північної Африки та Близького Сходу, а також більш віддалених колишніх колоній. У середині 1970-х років у Великій Британії, Бельгії, Швейцарії серед промислових робітників кожен четвертий був іноземцем, а в Німеччині – кожен сьомий. [94]

Важливим джерелом імміграції було також повернення європейців внаслідок деколонізації. До Нідерландів повернулися 300 тис. осіб, до Великої Британії – 750 тис. У 1950-ті роки до Франції прибули 20 тис. осіб з Південно-Східної Азії, а після 1962 р. – майже 1 млн. з Алжиру. До Португалії у 1970-ті роки в'їхали 750 тис. осіб з Мозамбіку та Анголи. Переважно це були вихідці з метрополій та їхні нащадки – загалом, до 7 млн. осіб [94].

Внаслідок деколонізації та трудової міграції кількість іноземців у Європі з 1950 р. до 1975 р. більш ніж подвоїлася. Нафтова криза 1973–1974 рр. стимулювала перехід до енергозберігаючих технологій, реструктуризацію економіки на користь наукоємних виробництв. Потреби у додатковій робочій силі зменшилися, політика залучення іноземних працівників була реформована. Встановлено жорсткі імміграційні правила, запроваджено програми повернення трудових мігрантів на батьківщину. Однак ці заходи не зменшили імміграцію, а лише змінили її модель. Трудові мігранти, після втрати можливості здійснювати періодичні тимчасові виїзди на заробітки, намагалися залишитися у країнах працевлаштування з метою тривалого перебування та перевозили сюди сім'ї. Іммігрантське населення в Європі продовжувало зростати як за рахунок об'єднання сімей, так і внаслідок відносно вищих рівнів народжуваності в родинях, які прибули [95].

Змінювалася географія розміщення іммігрантів у Європі. Швидкий розвиток півдня континенту та значне скорочення народжуваності зумовили дефіцит робочої сили. Потреба у додаткових робітниках, а також той факт, що Італія, Іспанія, Португалія, Греція тривалий час були донорами населення і не мали механізмів регулювання імміграції, тоді як процедури в'їзду до Північно-Західної Європи постійно ускладнювали, перетворили ці країни на нові центри тяжіння для іммігрантів, хоча за рівнем заробітків і умов праці вони значно поступалися західно-європейським. Значну частину трудових мігрантів до країн Південної Європи становили східно-європейці. Водночас, унаслідок традиційних зв'язків та потужних діаспор, для Великої Британії і надалі була характерна міграція з Індії та Пакистану, для Франції – з Алжиру, для Бельгії – з Конго і т. д.

Помітним каналом міграції до Західної Європи був пошук притулку. Наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років, тобто в період руйнування тоталітарних режимів у Східній Європі, приплив біженців значно посилювався за рахунок вихідців із цих країн. Передусім це були представники етнічних меншин. Так, Німеччина прийняла етнічних німців з Польщі, Румунії, Казахстану, Російської Федерації, більшість з яких – після 1989 р. Значний потік було спрямовано до Греції: понтійські греки з колишнього СРСР, представники грецької меншини з Албанії, охопленої війною в Югославії. До Туреччини впродовж 1989 р. в'їжджали особи турецького походження з Болгарії, сюди переїжджали також етнічні турки з колишнього СРСР. На півночі континенту Фінляндія приймала біженців з числа етнічних фінів з Естонії та Росії. До Угорщини прямували етнічні угорці з Румунії, а також автономного краю Воєводина Республіки Сербія. У 1990-х роках кількість біженців суттєво збільшилась внаслідок війни в Югославії та конфліктів, що супроводжували розвал СРСР. У 1992 р. за притулком в Європі звернулася рекордна кількість осіб – 695 тис. (у 1980-ті роки – близько 100 тис. на рік), понад половину з яких намагались отримати статусу біженця в Німеччині. [4]

З наближенням нового тисячоліття чисельність шукачів притулку зменшилася, а основним каналом прибуття іммігрантів знову стала трудова міграція. Важливе місце в цьому потоці посідає в'їзд висококваліфікованих працівників та менеджерів. Значною мірою збільшилась кількість іноземних студентів. Разом із тим європейські країни залучають і малокваліфіковану робочу силу, використовують працівників-мігрантів у сільському господарстві, будівництві, домашньому обслуговуванні. Види міграції до Європи, як і країни походження мігрантів, набули небаченої раніше різноманітності.

Найпотужнішим міграційним потоком нульових років варто назвати внутрішню регіональну міграцію, передусім у рамках Європейського Союзу, що стало наслідком активних євроінтеграційних процесів. Вона суттєво інтенсифікувалася в результаті розширення ЄС. Лише впродовж першого року після набуття членства в Євросоюзі у 2004 р. до вже наявних в об'єднанні країн з Литви виїхали 3,3 % працездатного населення, з Латвії – 2,3 %, Словаччини – 1,3 %, а з Польщі – до 4 %. Поляки становлять найчисельнішу групу мігрантів – громадян країн ЄС, на другому місці – румуни. Згідно з даними останніх переписів населення (2011 р.), в інших країнах ЄС проживають 12,5 % народжених на території Румунії та майже 11 % народжених у Польщі. [96, с. 21]

Світова фінансово-економічна криза 2008–2009 рр. дещо уповільнила міграційні процеси. Однак вона позначилася на внутрішньо-європейській міграції, тоді як імміграція з-поза меж Європи незначною мірою скоротилась. Зменшився вплив населення із Східної Європи, помітним був зворотний потік, передусім до Польщі, де економічні показники залишалися стабільними. Натомість з Південної Європи, де криза була особливо гострою, населення знову почало виїжджати, передусім мігранти, які в'їхали сюди у попередні роки.

Найпривабливіша для іммігрантів Німеччина, куди протягом 2015 р. прибули понад 1,5 млн. осіб. 631,5 тис. іммігрантів прямували до Великої

Британії, близько 363,9 тис. – до Франції, 342,1 тис. – до Іспанії, близько 300 тис. – до Італії. У 17 країнах ЄС приплив населення переважав його відплив. Проте з Болгарії, Ірландії, Греції, Іспанії, Хорватії, Кіпру, Польщі, Португалії, Румунії, Латвії та Литви вибуло більше мешканців, ніж прибуло на їх територію. Станом на сьогодні у ЄС проживають понад 54 млн. мігрантів, які становлять понад 10 % населення. 35,5 %, або 19,1 млн. мігрантів, є вихідцями з інших країн-членів. Водночас 35,1 млн. іммігрантів прибули з третіх країн. 14,6 % з них народилися в Європі, але в країнах, що не є членами ЄС. 20,8 % мігрантів є вихідцями з Азії, 16,9 % – з Африки, 8,7 % – з Латинської Америки, 1,7 % – з Північної Америки і 0,6 % – з Океанії. [4]

Невід’ємною частиною міграційних процесів і водночас гострою проблемою для Західної Європи стала незаконна міграція. Найпоширенішим порушенням міграційного законодавства донедавна була пов’язана із відмовою покидати територію ЄС після закінчення дії візи, а також із працевлаштуванням без належних дозволів. Однак, останнім часом переважає нелегальний в’їзд шукачів притулку, а саме у 2014–2015 рр.

Чисельність нелегальних мігрантів, затриманих на кордонах ЄС, стрімко зросла і сягнула 1,8 млн. (2015 р.), що викликало серйозну кризу системи управління міграційними процесами в Європі. В 2016 р. їхня кількість зменшилася до 511,4 тис., проте залишилася вищою, ніж у докризовий період. [101]

У 2016 р. 17 % затриманих на кордонах ЄС становили сирійці, 11 % – громадяни Афганістану, 6 % – Іраку. Серед африканців лідирували вихідці з Нігерії (7,4 %) та Еритреї (4,2 %). Переважна кількість іммігрантів діставалися Європи морем. 96 % з них користувалися послугами перемитників, доходи яких лише в 2016 р. було оцінено у 3–6 млрд євро. [102]

Найінтенсивнішим був східно-середземноморський маршрут з Туреччини до Греції, яким прибували сирійці та вихідці з інших близькосхідних країн.

Довший і небезпечніший центрально-середземноморський маршрут пролягав з Північної Африки до Італії. Більшість прибулих до Греції продовжували свою подорож суходолом через країни Західних Балкан, щоб дістатися Німеччини чи Швеції, які зарекомендували себе як найбільш дружні до біженців. Завдяки співробітництву з Туреччиною та посиленню контролю на кордонах балканських країн, передусім Греції, східно-середземноморським маршрутом у 2016 р. переправилося набагато менше нелегалів, ніж у попередні роки. Водночас активізувався центрально-середземноморський маршрут. На кордонах Італії в 2016 р. було затримано 181,5 тис. порушників, або на 18 % більше, ніж попереднього року. [101]

Частина мігрантів керується економічними причинами і прагне знайти в Європі краще життя. Проте більшість становлять біженці, які змушені шукати міжнародного захисту. Основним джерелом вимушеної міграції є наразі Сирія: 6,6 млн. сирійців перетворилися на внутрішніх переміщених осіб, 4,6 млн. – залишили країну. Вони рятувалися в Туреччині, Лівані, Йорданії, Іраку, Єгипті. Проте мала ефективність перебування в цих країнах підштовхнула тисячі людей рухатися до Європи. Ця ж причина штовхає на небезпечні переправлення морем африканських біженців, які накопичуються в таборах на півночі Африки. Чисельність поданих у ЄС у 2015 р. клопотань про притулок сягнула 1,3 млн., що вдвічі більше, ніж 2014 р. і втричі більше, ніж 2013 р. У 2016 р. шукачів притулку було дещо менше – 1,2 млн. (рис. 3.2). Заявники переважно є громадянами Сирії (339,3 тис.), а також Афганістану (186,6 тис.) та Іраку (124,9 тис.). [97]

У 2016 р. притулок в Європі отримали понад 710 тис. іноземців, що втричі більше, ніж чисельність біженців, яким було надано захист у традиційних країнах імміграції, таких як США, Канада та Австралія разом узятих. У т. ч. 390 тис. були визнані біженцями у сенсі Конвенції ООН 1951 р., 263,8 тис. отримали різні форми субсидіарного захисту, 57 тис. було дозволено залишитися з гуманітарних міркувань. Серед рішень, прийнятих за заявами

сирійців, 98 % були позитивними. Так само високим був відсоток позитивних рішень за заявами громадян Еритреї (92,5 %), Сомалі (65,7 %), Іраку (63,5 %), Афганістану (56,7 %). Водночас частка позитивних рішень за клопотаннями європейців невисока і становила для громадян Косова близько 5 %, Албанії – 3 %, Сербії – менше 2 %. У 2016 р. найбільше клопотань про притулок було подано в Німеччині (745,2 тис.) та Італії (123 тис.). [98]

Останні кілька десятиріччів країни-члени ЄС виконували роль реципієнта мігрантів різних типів, що призвело до формування іміджу надійного притулку та місця пошуку кращого життя для тих, хто цього потребував. Відкрита позиція ЄС спровокувала розкол у вирішенні ситуації з сирійськими біженцями через перенавантаження каналів окремих країн призначення (Німеччина, Франція, Швеція, Угорщина) й відсутності злагодженої взаємодії. Враховуючи глобалізаційні процеси та тенденції, виникає потреба у загальній моделі міграційної політики, яка дозволить оптимізувати використання наявних інструментів та підходів її реалізації та забезпечить гнучкість за потреби адаптації до нових викликів на території країн ЄС.

РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ АСПЕКТИ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇН ЄС: ІНСТИТУТИ ТА ШЛЯХИ РЕГУЮВАННЯ

2.1. Нормативно-правові засади регулювання міграційної політики ЄС

Першочерговим завданням міграційної політики ЄС є забезпечення свободи пересування громадян. Такі права як робота, навчання, в інших країнах надає значні переваги як країнам-членам, так і їх громадянам, починаючи від забезпечення більшої ефективності ринку праці і завершуючи розширенням освітніх можливостей та культурного обміну.

Починаючи з 1960-х років в ЄС було ухвалено низку документів, покликаних сприяти внутрішній європейській мобільності громадян. 2004 р. два регламенти та дев'ять директив щодо порядку в'їзду та перебування громадян країн – членів ЄС на території інших держав співдружності було об'єднано в один законодавчий акт, що мало спростити використання цих процедур як для окремих осіб, так і для влади. [111]

Він регулює умови, за яких громадяни ЄС та члени їхніх сімей можуть вільно пересуватися та перебувати на території країн-членів, переселятися для постійного проживання, а також встановлює обмеження реалізації цього права з міркувань безпеки. Водночас, члени сімей громадян ЄС, які є громадянами третіх країн, користуються тими ж правами, що й громадянин ЄС, з яким вони пересуваються Європою.

Для проживання в іншій країні ЄС на тривалій основі, громадянин повинен або бути економічно активним (мати місце зайнятості), або мати достатні фінансові ресурси, медичну страховку, тобто довести, що він не перетвориться на додатковий тягар для системи соціального захисту країни перебування. Така ж вимога стосується студентів та учнів.

Громадяни ЄС не потребують оформлення дозволів на проживання. Проте країни-члени можуть вимагати від них зареєструвати своє перебування

на їх території не пізніше трьох місяців після переїзду. Якщо члени їхніх сімей є громадянами третіх країн, вони повинні клопотатися про дозвіл на проживання, який оформлюється на термін п'ять років.

Громадяни ЄС набувають право на постійне проживання на території іншої країни-члена після п'яти років безперервного проживання, якщо влада країни перебування не приймала щодо них рішення про виселення. Це право надається уже без будь-яких умов. Ним також користуються і члени сімей громадян ЄС, які є громадянами третіх країн, якщо вони перебували в сімейних стосунках з громадянином ЄС щонайменше п'ять років. Право на постійне перебування можна втратити лише у разі, якщо особа не перебувала на території певної країни впродовж двох і більше років.

Особи, які мають право на проживання, як і члени їхніх сімей, користуються всією повнотою прав. Однак у перші три місяці країни перебування не зобов'язані включати їх до своїх систем соціального захисту, якщо вони не є офіційно зайнятими. Так само країни-члени не зобов'язані надавати іммігрантам з ЄС допомогу в отриманні освіти (гранти, кредити) до моменту, коли ті стають постійними мешканцями.

Громадяни країн ЄС та члени їхніх сімей можуть бути вимушені покинути місце перебування відповідно до міркувань безпеки. Економічні причини не можуть призвести до примусового виселення. Обмежувальні заходи застосовуються лише у разі реальної загрози фундаментальним інтересам країни і винятково на індивідуальних засадах.

Перед прийняттям рішення про видворення мають бути ретельно зважені такі обставини, як тривалість проживання у країні, вік особи, рівень інтеграції та сімейне становище у країні перебування, наявність зв'язків з країною походження.

Рішення про примусове виселення може бути оскаржене. Довічна заборона в'їзду неможлива ні за яких обставин. Особа, яку було депортовано

примусово, може звертатися за повторним розглядом відповідного рішення через три роки. Уточненню та кодифікації прав працівників, які пересуваються в межах ЄС, та членів їхніх родин присвячено регламент, ухвалений 2011 р. [106]

Ним заборонено особливий порядок працевлаштування громадян інших країн ЄС, гарантовано рівний доступ до працевлаштування, професійного навчання як мігрантів, так і їхніх дітей, рівні умови праці та її оплати, доступ до соціальних пільг, участь у профспілках. Єдиним винятком із принципу рівності може бути доступ до робочих місць у сфері національної безпеки, якщо держава вважає за потрібне заповнювати їх лише за рахунок власних громадян.

В 2016 р. було ухвалено два документи стосовно трудової мобільності. Перший стосується європейської мережі послуг з працевлаштування і передбачає модернізацію електронного порталу робочих місць та активізацію обміну відповідною інформацією між країнами. [107] Другий спрямований на сприяння мобільності шляхом спрощення вимог до оформлення та уніфікацію необхідних документів. [108]

У правових актах ЄС визначено спільні підходи до забезпечення легальної імміграції та прав мігрантів. Зокрема, 2003 р. прийнято директиву стосовно правового статусу громадян третіх країн, які тривалий час (не менше п'яти років) проживали на території країн-членів. [120]

Директивою мігрантам надано право на возз'єднання сімей та гарантовано права осіб, які прибувають як члени їхніх сімей. Відповідно до неї громадяни третіх країн, які легально проживають у ЄС, можуть привезти у країну перебування подружжя, неповнолітніх дітей та неповнолітніх дітей подружжя. Країни перебування на свій розсуд можуть розширити це коло і дозволити імміграцію партнера, з яким офіційно шлюб не укладено, повнолітніх дітей та батьків, якщо вони є утриманцями мігранта. [120]

Водночас право на возз'єднання сімей не є абсолютним і може бути обмежене в інтересах охорони громадського порядку та державної безпеки. Мігрант, який клопочеться про дозвіл на прибуття своїх рідних, повинен мати достатній для їх утримання дохід, житло, медичне страхування, він має проживати у країні певний строк, вимога щодо тривалості проживання, однак, не може перевищувати два роки. За укладення фіктивних шлюбів з метою отримання дозволу на імміграцію передбачені й покарання.

З метою спрощення бюрократичних процедур у процесі імміграції в 2011 р. ухвалено директиву щодо запровадження єдиного дозволу одночасно і на працевлаштування, і на проживання громадян третіх країн на території ЄС, а також спільного списку прав і свобод, якими вони можуть користуватися. [119]

Це рішення спрямоване на покращення становища мігрантів та можливостей їхньої адаптації в країнах перебування. З метою утвердження Європи як світового центру освіти та науки в ЄС розроблено спільне законодавство щодо студентів та науковців з третіх країн. Зокрема, в 2004 р. затверджені спільні правила прийому іноземців на навчання у вищі та середні навчальні заклади, на оплачуване стажування. [112]

Умовами прийняття студентів є належне знання мови, наявність фінансових ресурсів, медичного страхування тощо. Іноземці, які прибули на навчання, отримують дозвіл на перебування строком на один рік, який може бути продовжено. За певних умов (участь у міжнародних програмах, володіння дозволом на перебування щонайменше два роки) студенти мають право пересуватися територією ЄС для продовження навчання.

Спеціальною директивою 2005 р. було запроваджено спрощений порядок імміграції вчених за запрошеннями визнаних наукових інституцій на термін понад три місяці. [121]

Науковець, який отримує право на перебування, автоматично набуває і право на роботу, тобто не потребує окремого дозволу для працевлаштування, як

і проходження тесту ринку праці. Науковці користуються тими самими правами у сфері умов праці та соціального захисту, як і місцеві громадяни, вони мають право займатися викладацькою діяльністю, вільно пересуватися між країнами Шенгенської зони термін до трьох місяців з метою здійснення наукових досліджень. [122]

Значна увага європейських законодавців присвячена регулюванню імміграції фахівців. Зокрема, 2009 р. затверджено порядок допуску висококваліфікованих мігрантів з третіх країн шляхом уведення «блакитних карток», тобто особливого виду дозволів на проживання. Йдеться про осіб, які мають вищу чи середню спеціальну освіту і заробітну плату, що принаймні у півтора рази перевищує середню для країни ЄС, де вони працюють. Згідно із узгодженим на рівні ЄС порядком, вони мають вільний доступ до всіх країн-членів і можуть переїхати в іншу країну після 18 місяців перебування, проте повинні звертатися за новою «блакитною картокою» уже в країні призначення. [113]

У 2014 р. було затверджено директиву щодо допуску сезонних працівників з третіх країн. Вони повинні мати контракт, де прописані умови праці, отримати належне тимчасове житло. Їм гарантуються рівні з місцевими працівниками трудові та соціальні права, крім виплат по безробіттю та сімейних доплат. Країни-члени можуть стимулювати циркулярну, тобто повторювану, міграцію сезонних працівників, спрощуючи процедури їх допуску на свою територію. У тому ж році ухвалено директиву щодо внутрішньокорпоративних трансфертів, якою спрощено процедури переведення іноземних працівників транснаціональних компаній до їх філій, розташованих на території ЄС, що має покращити можливості для інновацій та сприяти інвестиціям.

У 2011 р. відкрито Імміграційний портал ЄС, який забезпечує належне інформування мігрантів та сприяє більш організованій та легальній міграції людей. Він функціонує англійською, французькою, іспанською та арабською

мовами, містить широку інформацію щодо імміграційних процедур усіх 28 країн-членів, контакти із національними урядовими органами та неурядовими організаціями у сфері міграції. Такі електронні портали покликані забезпечити потенційних мігрантів актуальною інформацією щодо каналів в'їзду і функціонують у більшості країн-учасниць.

Однак, кожна країна ЄС залишає за собою право на дотримання директив, залежно від власних потреб та можливостей. Незважаючи на те, що механізми імміграції стандартизовані, питання дозволу в'їзду на суверенну територію й надалі залишатимуться в компетенції національних урядів як і зазначено в Лісабонському договорі (2007 р.).

Значне місце у спільній міграційній політиці ЄС посідає контроль за імміграцією та боротьба із нелегальною міграцією. Шенгенські домовленості, тобто скасування контролю на внутрішніх кордонах ЄС та його перенесення на зовнішній кордон, були внесені до законодавства ЄС в 1997 р. Станом на сьогодні зона вільного пересування в Європі, до якої приєдналися не лише країни-члени Євросоюзу, а й низка інших держав, охоплює майже весь материк. Таким чином інтереси безпеки вимагають від країн ЄС спільних зусиль з охорони зовнішнього кордону.

Європейське агентство з управління оперативним співробітництвом на зовнішньому кордоні (European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union, FRONTEX), засновано у 2004 р. Його функції полягають у координації спільних дій на зовнішньому кордоні; навчанні персоналу; аналізі ризиків та прогнозуванні міграційної ситуації; розподілі ресурсів і наданні допомоги країнам-членам, що стикаються із масовим прибуттям нелегальних мігрантів. Розроблено порядок дій груп швидкого прикордонного реагування (Rapid Border Intervention Teams, RABITs), метою яких є регулювання з масових припливів нелегальних мігрантів шляхом спільного патрулювання на

Середземному морі, де проходить найінтенсивніший канал нелегального переправлення мігрантів до Європи. [17]

Загальні правила контролю на зовнішньому кордоні визначені Шенгенським кодексом охорони кордону (Schengen Borders Code 2006 р.). В ньому зазначено спрощений контроль зовнішнього кордону при між країнами-учасницями ЄС, і посилений контроль громадян третіх країн. В рамках Шенгенських домовленостей створено Шенгенську інформаційну систему (Shengen Information System, SIS), яка є на сьогодні найбільшою інформаційною системою у сфері громадської безпеки в Європі. Вона містить інформацію про осіб, які вчинили серйозні правопорушення, та осіб, які не мають права перебувати на території ЄС. У цій системі містяться дані про зниклих людей, передусім дітей, а також про автомобілі, документи, зброю, що могли бути вкраденими. Інформаційне наповнення забезпечується країнами-членами. Системою користуються органи охорони кордону, митники, поліція. [109]

У 2008 р. було прийнято рішення про створення Візової інформаційної системи (VIS), що надає можливості країнам-членам оперативно здійснювати обмін інформацією стосовно шенгенських віз. Основна мета VIS – перевірка візової історії громадян третіх країн, а також контроль за тим, чи використовується віза тією особою, якій вона видана. Станом на 2016 р. усі пункти пропуску на кордоні Шенгенської зони було приєднано до VIS. [114]

Щодо посилення контролю на зовнішньому кордоні ЄС, планується запровадити автоматичну систему контролю в'їзду/виїзду (Entry/Exit System, EES), що фіксуватиме всі в'їзди/виїзди громадян третіх країн на зовнішньому кордоні ЄС і замінить процедуру проставляння чорнильних штампів. Вона перевірятиме проїзні документи та візи, підтримуючи зв'язок з Візовою інформаційною системою, а також вираховуватиме допустиму тривалість перебування, незалежно від того, в якому пропусковому пункті чи на кордоні якої держави іноземець в'їхав чи виїхав з території Євросоюзу.

У 2002 р. було прийнято Директиву проти незаконного переправлення мігрантів, в якому визначалось правопорушення у сприянні незаконному в'їзду, транзиту чи перебуванню мігрантів на території ЄС, та встановлювалися правила щодо накладення покарання порушників. Сприяння нелегальній міграції було зараховано до кримінальних правопорушень. Водночас таке діяння могло не вважатися кримінальним, якщо воно було обумовлено необхідністю надання гуманітарної допомоги мігрантові. [115]

У 2008 р. ЄС ухвалило директиву, яка регулювала спільні стандарти та процедуру повернення нелегальних мігрантів (набула чинності в 2010 р.). Вона спрямована на заохочення добровільного повернення осіб на батьківщину і одночасно встановлює мінімальні стандарти поводження з ними. Зокрема, Директива зобов'язує країни-члени або депортувати виявленого нелегального мігранта, або врегулювати його правовий статус. [118]

Затримання нелегального мігранта на період його ідентифікації та підготовки до видворення допускається лише у надзвичайних випадках (якщо мігрант може втекти, щоб уникнути депортації, становить загрозу громадській безпеці) і не може тривати понад шість місяців. Затримані нелегали мають утримуватися у спеціальних закладах, тобто не у в'язниці. Так само заборона повторного в'їзду має максимальні строки – не більше п'яти років (за винятком іноземців, які становлять загрозу суспільній безпеці) і має встановлюватися індивідуально.

Хоча заходи правоохоронного характеру із запобігання нелегальній міграції залишаються серед пріоритетів ЄС у міграційній сфері, у документах Євросоюзу дедалі частіше робиться наголос на необхідності комплексного підходу до цієї проблеми, що передбачає не лише укріплення кордону та посилення контрольних санкцій, а й урахування міграційної ситуації, що складається об'єктивно, співпрацю з сусідніми країнами, країнами походження та транзиту мігрантів.

У квітні 2012 р. Європейська Рада схвалила Стратегію відповіді ЄС на міграційний тиск, якою визначено низку стратегічних пріоритетів діяльності Євросоюзу в цій сфері. Серед них: посилення співпраці з країнами походження та транзиту щодо міграційного менеджменту; удосконалення управління зовнішніми кордонами; запобігання нелегальній міграції через турецько-грецький кордон; запобігання зловживанням можливостями легальних каналів міграційних переміщень; забезпечення дотримання права на свободу пересування одночасно із запобіганням зловживання ним з боку громадян третіх країн; удосконалення системи регулювання міграційними переміщеннями, у т. ч. повернення мігрантів на батьківщину. [81]

Існує також Стратегія обмеження та контролю за легальними каналами нелегальної міграції, ініційованою громадянами держав, які отримали безвізовий режим. Її метою є зменшення кількості клопотань про надання притулку, які подають громадяни країн з безвізовим режимом, а також їх нелегального працевлаштування на території ЄС, посилення координації зусиль країн-членів, зокрема, повна імплементація директив стосовно санкцій проти працедавців та повернення нелегальних мігрантів, у т. ч. подальша підтримка добровільного повернення, забезпечення необхідного статистичного та наукового супроводження політики протидії нелегальній міграції, вивчення та поширення актуального досвіду.

В основі єдиної системи надання притулку покладено норми Женевської конвенції ООН 1951 р. про статус біженців, а також спільні гуманітарні принципи країн-членів. На першому етапі було схвалено чотири директиви, якими визначено спільні мінімальні стандарти в цій сфері. Передусім це Директива щодо мінімальних стандартів прийняття осіб, які шукають притулку. [68]

Згідно з нею, країни-учасниці мають забезпечувати їм, на час розгляду клопотання проживання, харчування, надавати необхідний одяг та кишенькові гроші. Вони також повинні, за потреби, уможливити доступ цих осіб до

медичних послуг та психологічної підтримки, а дітям – до навчання. Шукачам притулку також гарантувалося право на єдність сім'ї, на професійне навчання, а за певних умов – на працевлаштування. Базові спільні стандарти встановлено також щодо процедури розгляду заяв шукачів притулку. [69]

«Кваліфікаційна» директива була присвячена створенню спільних підходів до оцінки підстав надання захисту та стандартизації характеристик різних форм захисту, які застосовуються в європейських країнах, вона набула чинності в 2006 р. Документ базується на Женевській конвенції 1951 р. про статус біженців, Європейській конвенції про права людини і основоположні свободи та Хартії прав ЄС і зобов'язує країни-члени забезпечити захист не лише конвенційних біженців, а й інших осіб, котрі цього потребують та застосовувати додаткові форми захисту [116].

Четверта Директива у сфері притулку встановлює стандарти тимчасового захисту, яка надається масовим втікачам, внаслідок воєнних конфліктів і потребують термінової допомоги. Вона застосовується тоді, коли є підстави вважати, що стандартна процедура надання статусу біженця через велику кількість клопотань не буде ефективною. Директива містить спільні підходи до процедур надання, продовження та припинення тимчасового захисту, а також мінімальні стандарти для осіб, яким він надається: надання дозволу на перебування на період 1–3 роки; забезпечення інформацією; доступ до працевлаштування, житла, соціального захисту та медичних послуг, а також навчання; доступ до стандартної процедури надання статусу біженця та, за умов стабілізації ситуації на батьківщині користувачів тимчасового захисту передбачались процедури заохочення та допомоги їх поверненню додому. [117]

Дублінською конвенцією 1990 р. зазначався принцип справедливого розподілу відповідальності за біженців. Вони вказують, що відповідальність за розгляд заяв шукача притулку несе країна, яка видала візу, або країна першого в'їзду, проте при цьому береться до уваги наявність родичів, досвід

проживання в тій чи іншій державі. В документі також деталізовано механізм передачі відповідальності за шукача притулку від однієї країни до іншої. [123]

Щоб запобігти зловживанням системою захисту біженців, під час процедури визначення статусу необхідно перевірити, чи не подавалася заява про надання притулку в іншій країні ЄС. З цією метою створено ЄВРОДАГ (2000), спільну дактилоскопічну базу шукачів притулку. [124]

Єврокомісія також розробила Політичний план щодо притулку, де намічено подальші кроки, які зумовлюють запровадження на території ЄС спільної процедури надання захисту біженцям, встановлюють відповідний статус та документ, що його підтверджує, дійсний на всій території Євросоюзу. Йдеться також про підвищення стандартів надання допомоги, максимальне зменшення різниці в умовах перебування біженців у різних країнах, поглиблення солідарності країн-членів. [82]

У 2010 р. створено Європейську агенцію підтримки притулку (European Asylum Support Office, EASO), де закладено принципи співробітництва, надання підтримки тим країнам, де системи захисту біженців піддаються найбільшому тиску внаслідок географічного розташування або раптового масового припливу вигнанців, покращення імплементації законодавства ЄС щодо притулку. Агенція має забезпечувати обмін інформацією між країнами, поширювати передовий досвід, на неї також покладено збір, аналіз та поширення інформації про країни походження біженців. Також, у відповідь на запит країн ЄС, що зазнають труднощів при прийомі біженців, EASO може координувати створення і спрямування груп підтримки, які надаватимуть технічну допомогу, зокрема, забезпечуватимуть переклад, поширюватимуть інформацію про країни походження тощо. [83]

У 2011 р. ухвалено в новій редакції центральну «кваліфікаційну», директиву, якою встановлено критерії визначення, хто може претендувати на захист у ЄС, та форми міжнародного захисту. [125]

В директиві уточнено підстави для надання захисту, розширено гарантії прав та можливості доступу до заходів з інтеграції для його користувачів. У 2013 р. переглянуто також директиву щодо процедур надання статусу біженця, що має забезпечити більш швидкий, прозорий і ефективний розгляд заяв шукачів притулку. Вона також містить інструменти попередження зловживань у сфері притулку. Зокрема, в разі виявлення таких зловживань матеріальна допомога може бути зменшена або й припинена, понад те, особу можуть зобов'язати повернути отримані кошти. [126]

На другому етапі формування єдиної європейської системи притулку уточнювалися механізми визначення країни, відповідальної за розгляд клопотання про надання статусу біженця, ухвалено документ, який назвали Дублін III. У ньому встановлено, що процедура передачі шукача притулку іншій стороні не може тривати понад 11 місяців. Йому гарантується право оскаржити рішення про передачу, отримання безкоштовної правової допомоги. [128]

В розробці спільних підходів до проблеми 2010 р. країни ЄС погодили План дій щодо дітей без супроводу. У ньому запропоновано можливі шляхи розв'язання проблем, які можна згрупувати за трьома стратегічними напрямками: попередження, надання захисту, винайдення довготривалого рішення. На кордоні або на території країни ЄС дітям має бути надано належний захист. Він передбачає визначення особи (опікуна) і яка має право представляти її інтереси, забезпечення умов для проживання, утримання дітей окремо від дорослих, пошуки сім'ї дитини тощо. [69]

У 2014–2016 рр., міграційна криза поглибила проблему дітей-біженців, адже саме діти становили понад третину шукачів притулку. У квітні 2017 р. Єврокомісія звернулася із посланням стосовно захисту дітей у процесі міграції. Згідно з документом, основним пріоритетом ЄС у цій сфері є надання допомоги третім країнам у розбудові системи захисту дітей, у т. ч. на шляхах міграції та закликала країни збирати та поширювати дані про всіх дітей без супроводу,

співпрацювати у розшуку їхніх сімей, забезпечувати належне розміщення та доступ до медичної допомоги, у т. ч. психологічної, освіти незалежно від правового статусу дитини. [127]

Серед загальноєвропейських інструментів інтеграції – фінансова допомога, спрямована на здійснення інтеграційних програм, а в деяких випадках – спільне законодавство. Низка політичних та законодавчих документів, прийнятих на рівні ЄС, забезпечує країни-члени стандартами розвитку інтеграційної політики.

2004 р. Європейська Рада затвердила Спільні базові принципи політики інтеграції іммігрантів. В них зазначені наступні положення: інтеграція є динамічним, двостороннім процесом взаємного погодження між іммігрантами та мешканцями країн-членів; імміграція передбачає повагу до базових цінностей ЄС; працевлаштування є ключовою умовою інтеграції і вирішальним фактором забезпечення участі іммігрантів у суспільстві, їхнього внеску в суспільство і очевидності цього внеску для інших його членів; базові знання мови, історії, структури суспільства перебування необхідні для інтеграції іммігрантів, а створення умов для того, щоб вони набули цих знань, украй важливе для успішної інтеграції; освіта є вирішальною для підготовки іммігрантів, передовсім їх нащадків, до більш активної ролі в суспільстві; доступ іммігрантів до суспільних інституцій та послуг нарівні з місцевими жителями є суттєвим базисом інтеграції; взаємодія між іммігрантами та громадянами є фундаментальним механізмом інтеграції; різноманітність культур та релігій гарантована Хартією фундаментальних прав і має забезпечуватися, якщо це не суперечить іншим правам чи національному законодавству; участь самих іммігрантів у демократичному процесі та у формуванні інтеграційної політики, особливо на місцевому рівні, сприяє інтеграції; включення питань інтеграції в галузеву політику на всіх рівнях. [130]

Спільний порядок денний щодо інтеграції, що передбачав створення певних структур та здійснення конкретних дій, спрямованих на інтеграцію

іммігрантів. Для забезпечення постійних політичних консультацій щодо інтеграції починаючи з 2004 р. систематично скликаються конференції європейських міністрів, відповідальних за цю сферу. [129]

Влітку 2011 р. ЄК звернулася до країн-членів із посланням щодо оновленого Європейського порядку денного з питань інтеграції мігрантів з третіх країн. У ньому ставилося завдання підвищити рівень економічної, соціальної, культурної та політичної участі мігрантів, передусім активізуючи цілеспрямовані дії у цьому напрямі на місцевому рівні. Наголошувалося на ролі країн походження в інтеграційному процесі та на необхідності спільно з третіми країнами забезпечувати потенційних мігрантів потрібною інформацією, удосконалювати механізми визнання їхніх дипломів та кваліфікацій, підтримувати різні форми тимчасової та циркулярної міграції, розвивати спільне підприємництво із залученням можливостей діаспор, що сприятиме створенню робочих місць у країнах походження та розвитку міжнародної торгівлі. [140]

Принципи і цілі зовнішньополітичної діяльності ЄС було сформульовано в «Глобальному підході до міграції та мобільності», схваленому в 2005 р. і оновленому в 2011 р. Співпраця в рамках зовнішньополітичної складової міграційної політики спрямовані на те, щоб виявити спільні з країнами походження та транзиту інтереси у сфері міграції, а також обумовлені нею проблеми та разом шукати шляхи їх розв'язання. Глобальний підхід до міграції доповнює зовнішню політику ЄС, а також політику надання допомоги країнам, що розвиваються. До оновлених у 2011 р. політичних документів щодо Глобального підходу включено нове положення, яке полягає у наданні захисту біженцям. Йдеться також про сприяння міжнародній мобільності, тобто короткотерміновим міжнародним подорожам (тривалістю до трьох місяців), які не вважаються міграціями, проте мають значний вплив на поглиблення особистих, ділових та культурних зв'язків, розвиток міжнародної торгівлі та співробітництва. [131]

Таким чином, враховуючи значну кількість документів та положень про спільні стратегії регулювання міграційних процесів, слід зазначити, що їх ефективність обмежується ресурсами та можливостями деяких країн, що унеможлиблює раціональний розподіл потоків біженців в умовах кризових ситуацій. Можливість обмеження дотримання норм та положень закладених в деклараціях ЄС може спричинити перенавантаження каналів окремої країни-реципієнта та призвести до кризи розподілу потоків.

2.2. Інструменти та механізми регулювання міграційної політики країн ЄС в період міграційної кризи

Напрямки та інтенсифікація регулювання міграційної політики залежать від соціально-економічної ситуації, розстановки політичних сил, міжнародних відносин, етапу історичного розвитку тощо. Також внаслідок взаємозалежностей елементів міграції виникає потреба у виокремленні інструментів, які дозволяють впливати на ці елементи найбільш ефективно. В розділі розглянуто ключові напрямки регулювання міграційної політики під час міграційної кризи в Європі 2014-2016 рр.

Відповідно до Загальної декларації прав людини кожен член суспільства має отримати допомогу в разі безробіття, хвороби, інвалідності, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від нього обставини (стаття 25). Держави, які підписали Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, визнали право кожної людини на соціальне забезпечення, включаючи соціальне страхування (стаття 9). [132]

Разом із тим на практиці мігранти далеко не завжди отримують належний соціальний захист. Він обмежується територією тієї чи іншої держави, в деяких країнах соціальним захистом охоплюються лише її громадяни. В інших випадках мігранти не можуть набути права на належний соціальний захист тому, що не мають достатнього для нарахування виплат стажу соціального страхування ні у країні походження, ні у країні (країнах) працевлаштування. І

поза системою соціального захисту залишаються мігранти, працевлаштовані у неформальній економіці.

Конвенція ООН про захист прав усіх працівників-мігрантів та членів їхніх сімей 1990 р. зазначає, що працівники-мігранти та члени їхніх сімей користуються в державі працевлаштування правами у сфері соціального забезпечення на одному рівні з її громадянами, за умов відповідності вимогам, передбаченим законодавством. [134]

Найкращий шлях соціального захисту мігрантів – двосторонні та багатосторонні угоди щодо соціального та пенсійного забезпечення. Соціальні гарантії, якими можна скористатися на всій території ЄС, стосуються лише громадян країн-членів та вихідців з третіх країн, які проживають на території ЄС постійно понад п'ять років. Щодо інших іноземців відповідні питання вирішуються в рамках двосторонніх угод, які укладені далеко не всіма країнами ЄС і далеко не з усіма третіми країнами, громадяни яких працюють на території Євросоюзу. Тому у березні 2012 р. з'явилося Послання Єврокомісії, присвячене зовнішньому вектору координації у сфері соціального забезпечення. У ньому, зокрема, запропоновано включати питання координації у сфері соціального захисту в угоди про асоціацію з третіми країнами, підготувати угоди про соціальний захист зі стратегічними партнерами ЄС, передусім з тими, звідки спостерігається масштабний приплив робочої сили. [133]

На сьогодні у світі підписано близько 2 тис. таких угод. Здебільшого вони стосуються пенсій і забезпечують зарахування стажу соціального страхування, набутого в обох країнах-підписантах, а також реалізацію права на пенсію на території будь-якої з них. У таких домовленостях зацікавлені обидві сторони як країни походження, так і призначення, і самі мігранти в тому числі. Адже, за оцінками, щонайменше 30 % мігрантів з часом повертаються на батьківщину, тому для них важливо, щоб соціальні права передавалися від однієї країни до іншої. За оцінками Світового банку, під дію двосторонніх угод про соціальне забезпечення підпадає близько п'ятої частини мігрантів. [139, с. 8]

Щодо тимчасових мігрантів, то на них поширюються лише деякі види страхування, наприклад, від нещасного випадку. Деякі країни походження запроваджують власні схеми соціального страхування для мігрантів та тих хто повернувся. Якщо ж мігрант перебуває в зарубіжній державі нелегально або, перебуваючи легально, працює неофіційно, жодних соціальних гарантій він отримати не може.

Країни походження мігрантів задля забезпечення соціального захисту мігрантів використовують три основні інструменти – міжнародні угоди про соціальне та пенсійне забезпечення з країнами призначення, залучення мігрантів до внутрішніх систем соціального страхування та створення механізмів спеціального страхування мігрантів.

Внаслідок інтенсифікації міжнародної міграції європейська спільнота зазнала радикальних змін. Держави, які раніше були моноетнічними перетворилися на багатонаціональні та багатокультурні. Змінився й освітній рівень іммігрантів, який став помітно нижчий, а рівень безробіття став вищим. Різносторонність етнокультурного складу сприяє збагаченню культури, розширює світосприйняття суспільства, однак, ускладнює забезпечення суспільної єдності.

Соціальна диверсифікація часто поєднується з етнокультурною, в той час як на нижчих рівнях суспільства опиняються переважно іммігранти представники певних етнічних груп. Політика інтеграції мігрантів покликана стати механізмом зведення суспільних розбіжностей до мінімуму та уникнення різкої поляризації. [135]

Інтеграція відбувається як між окремими індивідами, так і між групами. Вона є засобом забезпечення стійкості соціальної системи та рівноваги суспільних відносин. Актуальність інтеграції зростає внаслідок збільшення масштабів імміграції, розшарування етнічного, релігійного, культурного складу населення. Її значення не можна недооцінювати і через використання імміграції

як засобу поповнення людських ресурсів в умовах зменшення та старіння населення розвинених країн.

Завдання інтеграційної політики ускладнюються не лише тому що її адресати мають різне походження, мову, релігію та культуру, а й через те, що вони відрізняються за правовим статусом, тривалістю перебування у країні, типом міграції та іншими характеристиками, які визначають рівень їхнього включення в суспільство. Так, об'єктом політики інтеграції в ЄС є кілька груп іммігрантів:

1) громадяни інших країн-членів, які користуються на території Євросоюзу всією повнотою прав і практично прирівняні до громадян країни перебування;

2) громадяни, які мають іноземне походження, та їхні нащадки, які формально мають однакові із корінними мешканцями права, проте нерідко стикаються з дискримінацією в різних сферах життєдіяльності;

3) іноземці, які мають дозвіл на постійне проживання і доступ до основних державних соціальних послуг, хоча й не користуються всією повнотою політичних прав;

4) тимчасові працівники, які допущені в країну на основі дозволу на працевлаштування на обмежений термін;

5) нелегальні мігранти, які у будь-який момент можуть бути депортовані з країни. Якщо раніше інтеграційна підтримка в європейських країнах надавалася переважно біженцям, поступово відповідні заходи поширювалися і на інші категорії іммігрантів. Низка країн, вдосконалила національну політику інтеграції, додаючи до неї корективи, які дозволяли охоплювати всі іноземці.
[136, с. 129]

Серед підходів до вирішення інтеграційних завдань у Європі зазвичай розрізняють три моделі, які умовно називають німецькою, французькою та

британською. Німецька модель характерна для країн, де в основу формування нації було покладено принцип єдності походження. Вона базується на ротаційній концепції трудової імміграції, які перебувають у країні лише тимчасово. Тому в Німеччині тривалий час вважалося, що немає сенсу реагувати на зростання етнокультурного різнобіччя суспільства, займатися інтеграцією мігрантів, сприяти зміні їхнього правового статусу на більш надійний. Однак набуття громадянства для іноземців, які не мали німецького етнічного походження, було вкрай ускладненим. Щоб отримати можливість подавати відповідне клопотання потрібно було прожити в державі не менше 15 років. З певними відмінностями німецька модель характерна для Австрії, Греції, деяких інших країн.

Французька модель базується на відносно швидкому набутті іммігрантом громадянства, проте не передбачає забезпечення колективних прав меншин. Держава не зважає на іммігрантські громади як на елементи суспільства зі своїми особливими потребами і вважає, що ставлення і до корінних громадян, і до натуралізованих іноземців має бути однаковим. За такої моделі в разі успішної та швидкої адаптації іммігранти набувають у суспільстві широких можливостей. Однак у разі неуспішного пристосування до умов проживання в країні або небажання втратити свої етнічні особливості високим є ризик виключення цієї категорії населення.

В основі британської моделі, за якої імміграція також розглядається як постійна, лежить сприйняття іммігрантів як представників певних етнічних та релігійних груп, яким мають бути гарантовані громадянські та політичні права у повному обсязі і водночас створені можливості для збереження та розвитку власної ідентичності. Умовою гармонійного розвитку суспільства є взаєморозуміння між ними, а завданням держави – забезпечення гармонії стосунків окремих різнокультурних громад в єдиному багатокультурному соціальному просторі. Ця модель має також назву мультикультурної, або

комунітарної. В Європі, крім Великої Британії, вона впроваджувалася у Скандинавії, Швеції, а також Нідерландах.

На рівні ЄС сформовано низку інструментів інтеграційної політики, до яких належить фінансова підтримка, механізми координації, а в деяких випадках – обов'язкові для виконання законодавчі рішення. Але питання інтеграції залишається в компетенції національних держав, які застосовують власні, інколи досить відмінні підходи, які залежать від політичної та культурної традиції. Це спостерігається в тому, що країни, які лише нещодавно зіткнулися з імміграційним припливом, передусім звертають увагу на врегулювання правового статусу мігрантів та на боротьбу проти расизму і дискримінації. Ті, що мають більше досвіду і численні іммігрантські громади, спрямовують зусилля на забезпечення належної участі мігрантів на ринку праці та в освітній системі.

Отже, основні компоненти політики інтеграції включають: політику ринку праці; політику, пов'язану з етнічним підприємництвом та самозайнятістю; підтримку професійно-технічної освіти; житлову політику; розвиток громадянської та політичної участі. Важливо, що інтеграція мігрантів у країнах ЄС розглядається як інтегральна частина не лише міграційної політики. Вона інкорпорована як невід'ємний елемент у діяльність держави в різноманітних сферах. Інтеграційні заходи реалізують різні міністерства і відомства, місцеві органи влади. Вони здійснюються в рамках єдиної політики, яка часто оформлена законодавчо, у вигляді законів чи обов'язкових для виконання планів та програм.

Мова є одночасно умовою та індикатором інтеграції. В суспільствах, де панує сегрегація, іммігранти не відчують потреби вивчати мову. З іншого боку, навіть якщо сегрегації немає, проте цьому питанню держава не приділяє належної уваги, можливостей вивчити мову в мігранта небагато. Тому в Німеччині, відповідно до закону 2005 р., мовні курси стали обов'язковими. У Франції відвідування занять з французької мови також обов'язкове. Завершення

курсів передбачає складання іспитів та одержання сертифікату, необхідного для набуття дозволу на тривале проживання у країні. Курси для відвідувачів безкоштовні та організуються за гнучким розкладом, пристосовується до можливостей мігранта.

В країнах ЄС розробляються та впроваджуються різні схеми повного використання трудового потенціалу мігрантів. З цією метою у Швеції започатковано програму оцінки кваліфікації на робочому місці, яка дає змогу оперативно підтверджувати зарубіжні документи про кваліфікацію та досвід роботи. Іммігрантам пропонується пройти тритижневе стажування за своєю спеціальністю, в ході якого є можливість продемонструвати свої вміння, і отримати після його завершення сертифікат, що підтверджує кваліфікацію. [137, с. 287]

У Німеччині створено спеціальні структури, які мають займатися визнанням виробничих кваліфікацій, набутих за кордоном, відповідні процедури визначені законодавчо. [138, с. 132]

Відновлення та впорядкування занедбаних міських кварталів, серед жителів яких високий відсоток іммігрантів, також є важливим заходом поліпшення житлових умов прибулих, що відповідає інтересам усіх городян. Так, в Іспанії місцеві органи влади, що відповідають за інтеграцію, гарантують власникам житла, які здають в оренду його іммігрантам, що плата за нього буде внесена, а можливі збитки компенсовані. Один з муніципалітетів Італії компенсував власникам житла половину вартості його ремонту, якщо ті погоджувалися здавати його іммігрантам за невисоку ціну впродовж п'яти років. [141, с. 35]

Серед країн ЄС практикують надання податкових та інших пільг приватним забудовникам, які будують у занедбаних районах. Мета – створити райони з різними будинками за ціною та формою власності.

На рівні ЄС та у національних системах права його країн-членів існують розвинені механізми боротьби з дискримінацією прибулих. Більшість держав розробили закони для захисту мешканців різної расової чи національної належності від дискримінації при працевлаштуванні, отриманні освіти, житлового забезпечення, доступу до медичної допомоги. Їх виконання суворо контролюється спеціально уповноваженими наддержавними та державними органами, наприклад омбудсменами, комісіями чи трибуналами проти дискримінації, а також неурядовими організаціями. [4]

В рамках просвітницької та інформаційної роботи велику роль відіграють засоби масової інформації. Функціональна інтеграція має супроводжуватися культурною. Встановлення атмосфери взаєморозуміння в суспільстві не менш важливе, ніж забезпечення іммігрантам доступу до ринку праці чи певного мінімуму доходів. Досягти культурної інтеграції зазвичай важче, ніж соціально-економічної. Серед причин слід зазначити і те, що жодна культура не є єдиною, а складається з багатьох елементів. У цьому контексті європейські суспільства були багатокультурними задовго до масового прибуття іммігрантів. Тому визначити, які ж культурні та етичні цінності є ключовими і мають поділитися іммігрантами, інколи буває непросто.

Суть культурної інтеграції полягає у процесі адаптації мігранта, пристосування прибулого до традицій та цінностей спільноти, в якій він живе. Якщо раніше від нього очікували реальних культурних змін, то на сьогодні цей процес сприймають не так категорично, визнаючи, що він є взаємним. Таким чином, взаємодіючи з іммігрантами, спільнота країни-реципієнта поглинає певні елементи культури мігрантів. Культурну адаптацію зумовлюють два основні чинники: рівень визнання необхідності збереження власної культури та рівень і характер контактів іммігрантів. Від них залежить вибір однієї з чотирьох можливих стратегій культурної адаптації: асиміляція, сегрегація, маргіналізація та інтеграція. [142, с. 127]

Асиміляція розглядається як відмова від збереження своєї культурної ідентичності та повне сприйняття домінуючої культури. Якщо ж самотність зберігається, проте контактів з оточуючою культурою практично немає. За відсутності достатнього прагнення чи можливості зберегти власну культуру й водночас незначного бажання підтримувати контакти з іншим національним середовищем обирається маргінальна стратегія акультурації, тобто існування між двома культурами, неналежність до жодної з них. Нарешті, інтеграція полягає у збереженні культурної та етнічної ідентичності водночас із повсякденною взаємодією з культурою етнічної більшості. Саме інтеграція є найбільш доцільною стратегією культурної інтеграції.

Важливою складовою інтеграції мігрантів є доступ до процесу демократичного прийняття рішень. Проте всю повноту прав мігранти можуть набути лише у разі натуралізації. Тому доступ до громадянства є важливою, можна сказати, завершальною складовою інтеграційного процесу.

Гармонізація законодавства ЄС щодо натуралізації відбувається шляхом спрощення процедур його набуття для іммігрантів, які постійно проживають у країні, та їхніх нащадків. Зокрема, скорочується термін проживання іноземця, необхідний для натуралізації. Найбільш ліберальним серед країн ЄС є закон про громадянство Португалії (2006). Наприклад, усунуто вимогу щодо доведення наявності засобів для існування, натомість особам, чий дохід нижчий за прожитковий мінімум, будь-які необхідні для отримання громадянства документи видаються безкоштовно. Багато з країн застосовують «генераційний» підхід. Так, у Бельгії, Ірландії, Нідерландах, Португалії, Люксембурзі на громадянство можуть претендувати представники третього покоління. Представники ж другого у Франції можуть отримати громадянство лише після досягнення певного віку, а в Бельгії, Німеччині, Ірландії – тільки якщо їхні батьки проживали на території країни легально. [144, с. 62]

В європейських країнах панує розуміння нерозривного зв'язку між міграцією та інтеграцією, політика інтеграції стала невід'ємною частиною

міграційної політики. Також зростає усвідомлення, що інтеграційний процес стосується не лише власне іммігрантів, а й їхніх дітей, місцевого населення, суспільства загалом. До того ж інтеграція є комплексним процесом, усі складові якого взаємопов'язані, відповідно, інтеграційні заходи повинні мати всебічний характер, бути інкорпорованими практично в усі сфери діяльності держави.

Протидія незаконній міграції посідає ключове місце серед напрямів міграційної політики національних держав з кількох причин. Перш за все, управління легальною міграцією без протидії нелегальній не може бути ефективним. Також, дешева праця незаконних мігрантів може призвести до падіння загального рівня зарплат, погіршення умов праці, незацікавленості працедавців у модернізації виробництва, що суперечить інтересам суспільства. Врешті-решт нелегальна міграція пов'язана з понаднормовою експлуатацією, порушенням людських прав, торгівлею людьми, часто вона контролюється організованою злочинністю, що, у свою чергу, погіршує криміногенну ситуацію, не може не становити загрозу національній та суспільній безпеці.

До незаконних мігрантів належать іноземці, які не відповідають вимогам щодо в'їзду, перебування чи здійснення економічної діяльності, встановленим державою, в якій вони перебувають. Тобто їх можна поділити на три групи. До першої групи належать іноземці, які в'їжджають до країни незаконно, таємно перетинаючи кордони. Саме цю категорію прийнято називати нелегальними мігрантами. До другої групи відносять осіб, які хоча й прибувають на законних підставах, наприклад, за туристичною візою, залишаються у країні після завершення її чинності. До третьої групи належать мігранти, які в'їхали та проживають у зарубіжній державі цілком законно, проте займаються економічною діяльністю, працюють всупереч встановленим у державі правилам.

Уряди країн світу негативно ставляться до незаконної міграції одностайно, попри зусилля у боротьбі з нею чисельність мігрантів без належного правового статусу залишається значною. Оцінка результатів

відповідної політики привела до висновку, що керівним її принципом має стати комплексність, яку, слід розуміти як взаємодію між усіма країнами, що стикаються з незаконною міграцією, тобто країнами походження, призначення та транзиту. Комплексність полягає в комбінації правоохоронних та інших заходів, зокрема таких, як боротьба з неформальною економікою та «чорним» ринком праці, захист людських прав мігрантів, незалежно від їхнього правового статусу, відкриття ширших каналів для легальної міграції. Також комплексний підхід передбачає протидію нелегальній міграції на всіх стадіях міграційного процесу, тобто у країні походження, при видачі віз та перетині кордонів, під час перебування мігрантів у країнах призначення шляхом захисту їхніх прав та легалізації. [4]

Боротьба з незаконною міграцією зазвичай відбувається в комбінації з трьох напрямків. Перший з них це контрольно-правоохоронний. Він спрямований на посилення міграційного контролю, а також на виявлення та знешкодження злочинних угруповань, які займаються незаконним переправленням мігрантів. Другий полягає в організації повернення виявлених нелегальних мігрантів на батьківщину – репатріації, а третій – у врегулюванні правового статусу тих нелегалів, відправлення яких неможливе.

Більшість людських, технічних та фінансових ресурсів держави спрямовують на здійснення як зовнішнього, так і внутрішнього міграційного контролю. Передусім це заходи візової політики та прикордонного контролю. При оформленні в'їзної візи до громадян країн, які є постачальниками великої кількості нелегальних мігрантів, можуть висуватися додаткові візові вимоги, наприклад, надання гарантій повернення на батьківщину, навіть у вигляді грошової застави, або обов'язкова вимога відмічатися після повернення на батьківщину в консульстві, яке видало візу, як умови звернення за візою надалі. Ефективність візового контролю значно підвищується завдяки використанню автоматизованих баз даних, куди вносяться відомості про іноземців, які

зверталися за візою, відвідували країни, та про будь-які здійснені ними правопорушення. [18]

Враховуючи досвід зарубіжних країн, прикордонний контроль та санкції за незаконне перебування та працевлаштування іноземців не можуть припинити незаконну міграцію. В умовах глобалізованого світу, де нерівномірність розвитку окремих країн та регіонів зберігається, переміщення населення обумовлені об'єктивно. Єдиною реальною альтернативою нелегальній міграції може бути міграція легальна, регульована, організована. Одним із засобів перетворення незаконної міграції на законну є врегулювання правового статусу нелегальних мігрантів, що вже перебувають на території. Це кампанії з легалізації або ж імміграційні амністії.

Одна з найбільших кампаній легалізації мігрантів у Європі проходила 2005 р. в Іспанії, де внаслідок цього кількість іноземців, які мали законні підстави для перебування, збільшилася на 670 тис. осіб. Крім разових кампаній, законодавство низки країн передбачає постійну легалізацію деяких категорій мігрантів. Наприклад, нелегальний мігрант у Великій Британії може врегулювати своє становище, якщо доведе, що він прожив у державі понад 14 років, а у Франції – 10 років. У Бельгії можуть звертатися по документи шукачі притулку, прийняття рішення за клопотаннями яких не виправдано затяглося, хворі особи, ті, хто тривалий час перебуває у шлюбних чи партнерських стосунках з громадянами країни або іноземцями, які проживають тут легально. [143, с. 51]

Легалізація забезпечує уряди інформацією про реальну кількість мігрантів, їхній склад, шляхи проникнення у країну, регіони розміщення та сфери зайнятості, що є необхідною передумовою для розробки правильних управлінських рішень. Тому імміграційні амністії є прагматичним, а не добродійним кроком. До них звертаються, коли затримання і депортація нелегальних мігрантів є неможливими. [143, с. 28]

При легалізації застосовується низка критеріїв, оскільки ця процедура не є автоматичною. У всіх кампаніях з легалізації могли взяти участь лише ті мігранти, які не вчиняли кримінальних дій (як у країні перебування, так і в країні походження). Звертатися за врегулюванням статусу, як правило, могли лише ті, хто перебував у країні визначений час. Так, під час легалізації 2001 р. у Португалії заявник мав представити трудовий контракт. У Греції від нього вимагалось надати докази сплати соціальних внесків та отримання впродовж принаймні 40 робочих днів мінімальної зарплати. [148]

Порядок легалізації зазвичай встановлюється законодавчими актами, найчастіше законами, інколи й урядовими постановами. Кампанії проводилися після ретельної організаційної підготовки. Важливою складовою підготовки, як правило, є широка інформаційна кампанія, яка має донести необхідну інформацію до адресної групи. Як до поширення інформації, так і до самої легалізації широко залучаються неурядові організації, соціальні партнери.

Важливою складовою гарантій є тимчасовий дозвіл на перебування в країні на час, поки за клопотанням про легалізацію не прийнято рішення, що передбачає також і дозвіл на працевлаштування та означає призупинення наказу про депортацію, якщо такий було видано. У процедурах легалізації, застосованих у різних країнах, зазвичай визначався термін, упродовж якого іммігранти могли заявити про себе. Здебільшого цей термін становив від двох місяців до року. Проте, враховуючи різні життєві ситуації, наприклад, зміну місця роботи чи проживання, у виняткових випадках клопотання могли бути прийняті і після завершення визначеного терміну.

Важливий момент процедури – мова. Хоча здебільшого документи приймалися мовою країни перебування, в Іспанії та Греції допускалося їх оформлення іншими мовами. У Франції, Великій Британії, Німеччині та Бельгії іноземець міг скористатися послугами перекладача. Після завершення процедури прийому документів компетентні органи розглядали клопотання і приймали за ними рішення. Якщо воно позитивне, оформлювався тимчасовий,

а то й постійний дозвіл на перебування, який передбачав водночас і дозвіл на працевлаштування. Найчастіше такий дозвіл видавався на рік з можливістю його продовження. Зазвичай він давав право – після певного терміну легального проживання – об'єднатися з сім'єю, а згодом – отримати дозвіл на постійне проживання. Водночас відмову в легалізації можна було оскаржити і у вищому органі управління, і в суді. Періодичне проведення кампаній легалізації в багатьох країнах, а також внесення до законодавства низки держав відповідних процедур доводять доцільність таких методів. [18]

Серед основних тез проти імміграційних амністій зазначається, що таким чином держави заохочують мігрантів до порушень, не зменшують, а, навпаки, збільшують обсяги нелегальної міграції, і, як наслідок, загроз національній безпеці та правам людини. Дослідники звертають увагу на те, що кампанії з легалізації спричинюють поширення думки про нездатність держави контролювати свої кордони, про міграцію як про небезпечне нашестя, чим посилюється мігрантофобія, породжується замкнене коло: обмеження імміграції – нелегальна міграція – амністія – нове обмеження. [143, с. 249]

Зазвичай аналітики наполягають, що проведення імміграційних амністій має сенс лише в комплексі інших заходів зовнішнього та внутрішнього міграційного контролю, вдосконалення міграційної політики та механізмів її реалізації. Огляд політичних рішень щодо запобігання нелегальній міграції демонструє очевидний дисбаланс на користь країн призначення, які найбільше зацікавлені у зменшенні нелегального напливу іноземців і мають для цього необхідні ресурси.

Роль країн походження у цьому сегменті помірна і загалом підпорядкована. З метою протидії нелегальній міграції використовуються інформаційні кампанії щодо її ризиків. Важливими елементами відповідної політики є контроль за рекрутинговими агентствами через механізм ліцензування їх діяльності та перевірки виконання вимог, а також переслідування осіб та організацій, які займаються злочинним бізнесом –

незаконним транспортуванням людей за кордон, торгівлею людьми. В деяких державах застосовується адміністративний контроль за виїздом громадян, які повинні отримати дозвіл компетентних властей для виїзду з країни. Це суперечить демократичним принципам і може мати негативні наслідки, оскільки процедурні складності з оформленням документів можуть спонукати скористатися послугами перемитників. Основною причиною нелегальної міграції лишається бідність, безробіття, соціальні та політичні переслідування на батьківщині, тому зупинити її може переважно інтенсифікація розвитку країн походження, а будь-які контрольні заходи країн призначення за ефективністю поступатимуться наданню підтримки цьому розвитку.

РОЗДІЛ 3. ЕФЕКТИВНА МОДЕЛЬ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Період з 2014 по 2015 р. в історії Європи, експерти та ЗМІ характеризували як міграційну кризу. Найбільше ця криза характеризувалась в сферах управління кордоном та організації притулку. Вона стала серйозним правовим та ідеологічним викликом для Євросоюзу. До тимчасового відновлення контролю на внутрішніх кордонах ЄС звернулись Австрія, Бельгія, Данія, Німеччина, Норвегія, Словенія, Угорщина, Швеція. В умовах кризи також активізувались радикальні політичні сили. Низка схожих чинників показали наявність «прірви» в одностайній єдності країн-членів .

У квітні 2015 р. міністри закордонних та внутрішніх справ країн-членів підтримали запропонований Єврокомісією План дій, який складався з 10 пунктів і передбачав:

- 1) активізацію патрульних операцій у Середземному морі;
- 2) знищення суден, які використовуються для незаконного переправлення мігрантів;
- 3) скоординовану роботу європейських правоохоронних відомств з викриття переметників;
- 4) відрядження спеціалістів до Італії та Греції для надання допомоги місцевим фахівцям в опрацюванні клопотань біженців;
- 5) реєстрацію та зняття відбитків пальців усіх мігрантів;
- 6) розробку механізму транспортування мігрантів у разі виникнення критичних ситуацій;
- 7) підготовку пропозицій щодо добровільного переселення біженців з числа найбільш вразливих категорій до ЄС;
- 8) розробку механізму швидкого видворення нелегальних мігрантів;
- 9) співпрацю з транзитними країнами;

10) направлення до країн міграційного ризику офіцерів зв'язку з метою збору інформації щодо міграційної ситуації. [145]

Заходи з реалізації планів на більш тривалу перспективу містилися у спеціальних імплементаційних пакетах, перший з яких – від 27 травня 2015 р. – передбачав потроєння обсягів фінансування операцій на морі, забезпечення процедур реєстрації мігрантів і зняття відбитків пальців. Пропонувалося також упродовж двох років переселити до Європи з таборів, що перебувають під патронатом УВКБ ООН у Туреччині, Лівії та Йорданії, 22,5 тис. біженців, які потребують захисту.

Найбільше дискусій викликала пропозиція про переселення 40 тис. біженців з Греції та Італії. Проти розподілу шукачів притулку згідно з визначеними квотами виступили Чехія, Румунія, Словаччина, Угорщина, Польща. Другий пакет дій з'явився 9 вересня 2015 р. У ньому йшлося про: необхідність терміново переселити 120 тис. біженців з Італії та Греції (на додачу до 40 тис., про які було заявлено у травні), розподіл яких по країнах-членах мав би відбуватися залежно від чисельності населення, величини ВВП, кількості раніше поданих клопотань про притулок, рівня безробіття; запровадження постійно діючого механізму переселення з-поза меж ЄС; формування списку безпечних країн, вихідцям з яких притулок не надається; план дій щодо повернення на батьківщину мігрантів, яким у притулку відмовлено; пропозицію щодо утворення фонду для надання допомоги африканським країнам походження мігрантів. Третій пакет дій – від 15 грудня 2015 р. – стосувався створення європейських прикордонних сил та берегової охорони. Було значно збільшено бюджет, спрямований на врегулювання міграційної кризи. Витрати ЄС на відповідні заходи у 2015–2016 рр. сягнули 10 млрд євро. [146]

Основна увага була зосереджена на протидії незаконному переправленню мігрантів. У 2015 р. прийнято План дій проти контрабанди людьми, розрахований до 2020 р., де сформульовано чотири пріоритети: посилення поліцейської та правової протидії; удосконалення системи збору та обміну

інформацією; попередження контрабанди людьми і допомога мігрантам, які опинилися у скрутному становищі; посилення співпраці з третіми країнами. [147]

У 2016 р. європейська правоохоронна агенція Європол створила Європейський центр проти незаконного переправлення мігрантів (European Migrant Smuggling Centre) з метою координувати зусилля правоохоронних відомств країн-учасниць та сприяти спільним розслідуванням. Спільні зусилля спрямовані на руйнування бізнесу контрабандистів, виявлення, затримання та ліквідацію їхніх плавзасобів, а також навчання лівійських прикордонників та моряків, оскільки саме від берегів Лівії починається найбільш небезпечний маршрут переправлення нелегалів до Європи. Наступний крок полягав у спільних акціях із третіми країнами, яких торкнулася криза. У жовтні 2015 р. відбулася зустріч з лідерами країн Західних Балкан, де було схвалено план з регулювання потоку біженців через їх територію. У листопаді того ж року глави держав ЄС зустрічалися з африканськими лідерами. Було утворено спеціальний фонд допомоги Африці у справі протидії нелегальній міграції та надання захисту біженцям.

Ключовим партнером у протидії міграційній кризі є Туреччина, де перебувають до 3 млн. сирійських біженців і звідки пролягає маршрут переправлення до Європи. ЄС уклав угоду з Туреччиною щодо припинення нелегальної міграції та надання допомоги сирійським біженцям і турецьким громадам, які їх приймають. Усіх новоприбулих нелегальних мігрантів мають повернути до Туреччини. Водночас ЄС зобов'язується за кожного повернутого нелегала організувати переселення до Європи одного сирійського біженця, який уже отримав притулок у Туреччині. Неврегульоване прибуття мігрантів до Європи вдалося загальмувати. [149]

Однак причини міграційної кризи не зникли. У безпосередній близькості до ЄС тривають конфлікти, зокрема в Сирії. Країни першого притулку невзможі забезпечити належний прийом біженців. Очевидним є продовження

міграційного тиску на Європу і необхідність через це рішуче змінювати всю систему міграційного менеджменту в ЄС.

Зважаючи на масштаб та оперативність формування нормативно-правових актів, покликаних на врегулювання міграційної кризи, слід зауважити, що, однозначно, ЄС не був готовий до подібного сценарію розвитку подій. Як вже зазначалось, значну роль в ускладнені ситуації відігравали перемитники, які, окрім порушення закону, наражали на небезпеку сотні тисяч людей.

За даними доповіді МОМ, протягом п'яти років у Середземному морі загинули або зникли близько 18 тисяч осіб. Тіла майже двох третин так і не були знайдені. Повідомляється, що в період з 2014-го по 2018 рік загинули або зникли безвісти близько 1600 дітей – у середньому приблизно одна дитина за день. Втім, дослідники зауважують, що справжні масштаби цієї трагедії невідомі, оскільки в більшості випадків загибель дітей-мігрантів ніде не реєструється. [21]

Як вже зазначалось, міграційна криза показала часткову або повну відсутність взаєморозуміння між лідерами країн-учасниць ЄС. Ці фактори підкреслили потребу в формуванні нової моделі міграційної політики, яка б вже враховувала можливість неконтрольованого потоку біженців і дозволила б закріпити нормативно-правові акти в дії, з загальними положеннями рівними для всіх країн-членів.

3.1. Оцінка моделі міграційної політики держав ЄС

Для проведення дослідження країни ЄС було розформовано на три групи: Країни призначення (Німеччина, Франція, Швеція), країни-транзитери (Італія, Іспанія, Греція), до третьої групи відійшли країни ЄС, які меншою мірою підпадали під вплив кризи у зв'язку з певними умовами, такими як перекриття кордонів чи жорстке обмеження на обсяг прийняття біженців (Угорщина, Чехія та Словаччина).

Принцип оптимальності за Парето застосовується до ситуації, де є щонайменше два учасники, які мають власними цілями. Учасники мають бути рівноправними. Вирішення проблеми включає таку сукупність дій, що влаштовує всіх.

Будь-яка конфліктна ситуація характеризується наступними показниками:

- Множина учасників
- Для досягнення певних власних цілей кожен із учасників має множину можливих стратегій

Введемо наступні умовні позначення:

S – учасник

x – стратегія учасника

β – ваговий коефіцієнт, який описує вплив конкретного учасника на розвиток досліджуваної конфліктної ситуації, сума якого дорівнює 1.

Учасники конфлікту:

S_1 – Перша група країн (країни-реципієнти)

S_2 – Друга група країн (країни-транзитери)

S_3 – Третя група країн (країни, які обмежили обсяг прийняття мігрантів)

Цілі учасників:

Перша група країн – Диверсифікувати потоки мігрантів, зменшити тиск на кордони

Друга група країн – Забезпечити організацію стабільного транзиту мігрантів

Третя група країн – Мінімізувати шанси мігрантів на в'їзд до країни

Можливі стратегії учасників:

X_{11} – Формування центру захисту мігрантів та надання притулку

X_{12} – Формування спецпідрозділів, спільно з країнами-членами ЄС спрямованих на стабілізацію ситуації на кордоні

X_{21} – Створення тимчасових блокпостів на кордоні країни, для зменшення тиску на кордон та оптимізація існуючих

X_{22} – Створення тимчасових таборів перебування на перетині кордонів з сусідніми країнами

X_{31} – Обмежити квоту на в'їзд мігрантів до країни

X_{32} – Організація транспортування мігрантів до інших країн

Нехай вплив учасників на розвиток досліджуваної ситуації розподіляється наступним чином:

$$\beta_1 = 0,4 \quad \beta_2 = 0,3 \quad \beta_3 = 0,1 \quad \beta_4 = 0,2$$

Наведемо в таблиці оцінки стратегій з точки зору кожного з учасників. Оцінювання проводилося за 10-бальною шкалою (min=1; max=10).

	S₁	S₂	S₃
X_{11}	9	6	1
X_{12}	7	7	2
X_{21}	5	7	6
X_{22}	4	6	3
X_{31}	3	5	9
X_{32}	4	8	8
β	0,4	0,3	0,2

Таблиця 3.1. Оцінка стратегій з точки зору кожного з учасників

Запишемо множину усіх можливих реалізацій та знайдемо значення цільової функції для кожної реалізації для кожного учасника.

	S ₁	S ₂	S ₃
X ₁₁ X ₂₁ X ₃₁	5,7	5,5	4,0
X ₁₁ X ₂₁ X ₃₂	5,9	6,1	3,8
X ₁₁ X ₂₂ X ₃₁	5,4	5,2	3,1
X ₁₁ X ₂₂ X ₃₂	5,6	5,8	2,9
X ₁₂ X ₂₁ X ₃₁	4,9	5,9	4,4
X ₁₂ X ₂₁ X ₃₂	5,1	6,5	4,2
X ₁₂ X ₂₂ X ₃₁	4,6	5,6	3,5
X ₁₂ X ₂₂ X ₃₂	4,8	6,2	3,3

Таблиця 3.2 Множина усіх можливих реалізацій

Підрахуємо мінімальний гарантований результат для кожного з учасників:

$$\alpha_1 = 9 \cdot 0,4 + 4 \cdot 0,3 + 3 \cdot 0,2 = 5,4$$

$$\alpha_2 = 6 \cdot 0,4 + 7 \cdot 0,3 + 5 \cdot 0,2 = 5,5$$

$$\alpha_3 = 1 \cdot 0,4 + 3 \cdot 0,3 + 9 \cdot 0,2 = 3,1$$

Визначаємо множину раціональних реалізацій IR та перевіряємо раціональні реалізації на оптимальність за принципом Парето:

	S ₁	S ₂	S ₃
X ₁₁ X ₂₁ X ₃₁	5,7	5,5	4,0
X ₁₁ X ₂₁ X ₃₂	5,9	6,1	3,8

Таблиця 3.3 Множина раціональних реалізацій IR

Перевіряємо раціональні реалізації на оптимальність за принципом Парето:

	S ₁	S ₂	S ₃	S ₁	S ₂	S ₃
X ₁₁ X ₂₁ X ₃₁	5,7	5,5	4,0	-	+	-
X ₁₁ X ₂₁ X ₃₂	5,9	6,1	3,8	-	-	-

Тож, серед реалізацій, які потрапили до множини IR, оптимальних розв'язків досліджуваної ситуації не виявлено. Отже, для вирішення ситуації необхідно вводити посередників, додаткові стратегії учасників або проводити роботу щодо переоцінки учасниками власних стратегій та стратегій інших учасників.

Таким чином, із оцінок стратегії учасників впливає потреба у спільній організаційній діяльності країн-членів на етапі прибуття біженців, тобто країн-транзитерів, які першими приймали біженців. Створення спільних таборів на кордонах між країнами-транзитерами та реципієнтами дозволило б стабілізувати навантаження на кордони країн-реципієнтів. У свою чергу це дозволило б приділити більше уваги реєстрації біженців та контролю над нелегальною міграцією. Слід додати, що значною мірою й вплинуло закриття кордонів деяких країн або часткове обмеження в обсягах біженців, яких вони готові були прийняти.

За результатами проведеного дослідження, поведінка моделі досконалої (ефективної) міграційної політики держав ЄС включає в себе наступне:

- підписання загально обов'язкових договорів щодо дотримання умов нормативно-правової бази, світогляду и принципів взаємодії між країнами-членами та з іншими суб'єктами міжнародних відносин поза межами союзу;
- вдосконалення плану дій організацій швидкого реагування шляхом посилення моніторингу та прогнозування дій як в межах ЄС, так і поза ним;
- в умовах міграційної кризи спрямовувати зусилля на розподіл потоків у відправних пунктах (або країнах-транзитерах);
- формування програм диверсифікації керунків мігрантів при допомозі грантів, соціальних гарантій і виплат;
- оптимізація бази даних обліку мігрантів;

- правильне налагодження транспортного та комерційного сполучення для розподілу міграційних потоків (залучення туристичних фірм, рекрутерських агентств, профспілок, недержавних організацій);
- створення інтеграційних центрів, шляхом залучення волонтерів та тимчасових робітників на контрактній основі;
- забезпечення злагодженої організаційної роботи урядів країн-членів та єдності в рамках основних принципів та цілей.

3.2. Актуальність міграційної політики Європейського Союзу для України

Формування міграційної політики України розпочалось в 1991 р. Попри те, що розвиток міграційної політики є важливим елементом в процесі утворення держави, впродовж довгого часу вона не розглядалась як одна з основних в рамках інтересів уряду.

У липні 2017 р. уряд України ухвалив Стратегію державної міграційної політики на період до 2025 р. Це сталося через місяць після безвізового режиму з ЄС. Новий документ замінив Концепцію державної міграційної політики України 2011 р., яку серйозно критикували фахівці і яка не відповідала ситуації у світі та в Україні. Розробці нового документу, значною мірою сприяли Європейський Союз та Міжнародна організація з міграції надаючи консультації з урахуванням останнього досвіду. [149]

У новій Стратегії передбачено залучення висококваліфікованих іноземних фахівців, створення умов для продовження періоду проживання іноземних студентів в Україні після завершення навчання. Окремий пункт виділено для організації інтеграції іммігрантів в українське суспільство, в якому беруть участь і мігранти, і населення України. Запропоновано впровадити механізм контролю за нелегальною міграцією. Важливе місце у Стратегії приділено вдосконаленню обліку і координації, інформаційного та статистичного забезпечення міграційної політики серед різних відомств.

Попри переваги Стратегії, низка її положень є недосконалою. Перш за все, обсяг Стратегії доволі великий, у ньому сформульовано 13 цілей та численні завдання, спрямовані на їх досягнення. Серед завдань Стратегії, можна знайти такі пункти, як «поетапне впровадження видачі паспорта громадянина України у формі картки з безконтактним електронним носієм», тобто внутрішнього ідентифікаційного документа, що акцентує увагу на правову вирішення проблем, тоді як головні для розвитку міграційного процесу соціально-економічні аспекти прописані загальною. Хоча реалізація Стратегії планується у два етапи, враховуючи й той факт, що пріоритетні завдання чітко

не визначені, зазначений у ньому обсяг завдань не можна виконати одночасно або в найближчій перспективі. Попри вищезазначені фактори, Україна входить у новий період розвитку міграційних процесів, як наслідок дедалі глибшої інтеграції з ЄС.

Втрати населення внаслідок еміграції зростають, і це може перетворитися на серйозну проблему в розвитку країни. Якщо на першому етапі трудової міграції за кордон основним питанням було правове становище мігрантів, захист їхніх прав, то зараз, на перший план висувається завдання сприяти їх поверненню на Батьківщину.

Окрему увагу слід приділити забезпеченню соціального та пенсійного, захисту мігрантів, що актуально в умовах пенсійної реформи в Україні, в результаті якої підвищено тривалість страхового стажу для набуття права на пенсію. Задля заохочення повернення на Батьківщину необхідним є забезпечення трансферу здобутих мігрантами під час роботи за кордоном прав із соціального страхування, укладання відповідних угод з державами перебування та розробка надійних і доступних механізмів їх реалізації. У захисті прав та інтересів громадян України за кордоном важливим чинником є роль дипломатичних та консульських установ України, що актуалізують завдання з утворення інформаційно-консультаційних пунктів та створення відповідних посад для регулювання.

Крім реалізації конституційного права громадян в сфері освіти за кордоном, слід забезпечити також і важелі впливу, які сприятимуть поверненню мігрантів в Україну. Необхідно допомагати українським навчальним закладам, організованим громадськими об'єднаннями мігрантів у країнах їх перебування, сприяти створенню нових освітніх установ за межами України та забезпечувати їх необхідними матеріалами.

Виконання міжнародних зобов'язань щодо надання захисту біженцям необхідно розвинути до вищого рівня організації їх інтеграції в українське суспільство, вивченні мови, створенні умов для належного самозабезпечення. В

разі неможливості депортації нелегальних мігрантів їм варто надавати можливість жити й працювати в Україні на законних підставах.

Невід'ємною складовою міграційної політики є міжнародне співробітництво. В якості відповіді на ризики втрат населення в результаті різних видів міграції, варто організувати низку домовленостей з іншими державами з впровадження різних програм (циркулярних, тимчасових переміщень і т.д.).

Важливими факторами ефективності міграційної політики є громадська підтримка, врахування потреб населення при формуванні загальнодержавних та міжнародних документів і усвідомлення необхідності регулярного та актуального міграційного управління, моніторингу та прогнозування. Дотримання базових норм та принципів разом з оперативною імплементацією механізмів регулювання міграційної політики дозволить швидко адаптуватись до нових викликів та свідчитиме про високий рівень готовності інтеграції України в ЄС.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження, варто зазначити, що основні аспекти міграції є важливим фактором при визначенні та оцінці ефективності міграційної політики держави.

Можливість країн самим регулювати власну політику є невід'ємною характеристикою їх незалежності. Затвердження та схвалення базових принципів і норм реалізації міграційної політики в рамках ЄС є ключовим, однак, не загальнообов'язковим. Цей пункт надає гнучкість, та в той же час, дозволяє ухилятися від відповідальності за порушення підписаних договорів. В рамках міграційної кризи, базовими інструментами регулювання міграційної політики в умовах кризи є соціальний захист мігрантів, організація інтеграції мігрантів у європейське суспільство та протидія нелегальній міграції.

В результаті дослідження та оцінки моделі міграційної політики держав ЄС, ми дійшли висновку, що в умовах кризової ситуації для її стабілізації сприяла б організація спільної діяльності країн-членів на етапі прибуття біженців. Створення спільних таборів на кордонах між країнами-транзитерами та реципієнтами дозволило б стабілізувати навантаження, що дозволило б уникнути потреби у посиленні контролю на кордонах країн або їх повного закриття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Методи політологічних досліджень [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-1801.html>.<https://www.foreignaffairs.com/topics/refugees-migration>
2. Annual Report on Migration and Asylum 2018 [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/docs/pages/00_arm2018_synthesis_report_final_en.pdf.
3. EU migration policy [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/migratory-pressures/>.
4. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія / О.А. Малиновська. – К., 2018. – 472 с.
5. All at sea: Europe's crisis of solidarity on migration [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.ecfr.eu/publications/summary/all_at_sea_europes_crisis_of_solidarity_on_migration.
6. Immigration and Migration [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.cfr.org/social-issues/immigration-and-migration>
7. Migration policies and governance [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://migrationdataportal.org/themes/migration-policies-and-governance>.
8. Ally or Exploiter? The Smuggler-Migrant Relationship Is a Complex One [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.migrationpolicy.org/>
9. A need for control?: political trust and public preferences for asylum and refugee policy [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.migrationpolicycentre.eu/publications/>.
10. Пак Н. А. 10. Міграційна політика Європейського Союзу [Електронний ресурс] / Н. А. Пак. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwj16sb64r3nAhVSxosKHbWsDssQFjAAegQIAhAB&url=https%3A%2F%2F>

[Fperiodicals.karazin.ua%2Firtb%2Farticle%2Fview%2F9971%2F9487&usg=AOvVaw3BNQzpXNZ17xWegGsWXlfg](http://periodicals.karazin.ua/Firtb/Farticle/Fview/F9971/F9487&usg=AOvVaw3BNQzpXNZ17xWegGsWXlfg).

11. Asylum and first time asylum applicants - annual aggregated data [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00191&plugin=1>.

12. Фітисова А. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики [Електронний ресурс] / А. Фітисова, А. Солодько. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://cedos.org.ua/uk/articles/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky>.

13. Asylum and first time asylum applicants - annual aggregated data [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/graph.do;jsessionid=oj6UKCXmQjBzflYNY0UC9Q2uetVa3bqp7F64Jg1i87SBpVg93zfH!-1050886261?tab=graph&plugin=1&language=en&pcode=tps00191&toolbox=type>

14. EU Immigration Portal [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://ec.europa.eu/immigration>

15. Малиновська О. А. Міграційні дослідження радянського періоду та їх вплив на сучасне міграцієзнавство в Україні [Електронний ресурс] / О. А. Малиновська. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi%20bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=dse_2013_2_17

16. В Канаде процветает контрабанда людьми [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://pravo.ua/articles/v-kanade-procvetaet-kontrabanda-ljudmi/>

17. Frontex to provide border security expertise to European Commission's research projects [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://frontex.europa.eu>.

18. За п'ять років у світі загинули і зникли понад 32 тисяч мігрантів [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2730871-za-pat-rokiv-u-sviti-zaginuli-i-znikli-ponad-32-tisac-migrantiv.html>.
19. Римашевская Н.М. Население и глобализация / [Римашевская Н.М., Галецкий В.Ф., Овсянников А.А. и др.]. – М., 2004.
20. Clemens M.A. Does development reduce migration? [Електронний ресурс] / M.A. Clemens ; Institute for the Study of Labor. – Режим доступу: https://www.cgdev.org/sites/default/files/does-development-reduce-migration_final_0.pdf
21. Массей Д. На пути к всеобъемлющей модели международной миграции / М. Массей // Мир в зеркале международной миграции / гл. ред. В.А. Ионцев. – М., 2002.
22. World Development Indicators 2017 [Електронний ресурс] / World Bank. – Режим доступу: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/26447>
23. Global report on internal displacement 2016 [Електронний ресурс] / The Internal Displacement Monitoring Centre. – Режим доступу: <http://www.internaldisplacement.org/globalreport2016/>
24. Агаджанян М. Репатриация соотечественников: вопросы правового обеспечения и эффективной реализации [Електронний ресурс] / М. Агаджанян. – Режим доступу: http://www.noravank.am/upload/pdf/139_ru.pdf
25. Аксющенко Г.В. Интеграция, миграция, безопасность (Зарубежный опыт возможности его адаптации в современной России) / [Аксющенко Г.В., Браницкий А.Г., Голубин Р.В. та ін.] ; под. ред. академика Н.Г. Стронгина. – Нижний Новгород, 2007.
26. The little data book on information and communication technology [Електронний ресурс] / World Bank. – Режим доступу: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/25737/9781464810282.pdf>

27. Fair migration: Setting an ILO agenda [Электронный ресурс] / ILO. – Режим доступа: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_242879.pdf
28. Migration in an interconnected world: New directions for action. Report [Электронный ресурс] / Global Commission on International Migration. – Режим доступа: <http://gcim.org/eng/finalreport/html>
29. Skeldon R. Global Migration: Demographic Aspects and Its Relevance for Development [Электронный ресурс] / R. Skeldon; UN Population Division. – Режим доступа: http://www.un.org/esa/population/migration/documents/EGM.Skeldon_17.12.2013.pdf
30. Юдина Т. Социология миграции: учеб. пособ. для вузов / Т. Юдина. – М., 2006.
31. International Migration Outlook. Continuous Reporting System on International Migration. Annual Reports 2006–2017 [Электронный ресурс] / OECD. – Режим доступа: <http://www.oecd-ilibrary.org>
32. Глущенко Г. Транснационализм мигрантов и перспективы глобального развития / Г. Глущенко // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – № 12. – С. 50–57.
33. The Economic and Fiscal Consequences of Immigration [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.cdcu.coop/wp-content/uploads/2016/09/Economicand-Fiscal-Consequences-of-Immigration.pdf>
34. Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience. Human development report 2014 [Электронный ресурс] / UNDP. – Режим доступа: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14-report-en-1.pdf>
35. Преодолевая барьеры: человеческая мобильность и развитие. Доклад о развитии человека 2009 / ПРООН. – М., 2009.
36. Глущенко Г.И. Миграция и развитие: мировые тенденции / Г.И. Глущенко // Вопросы статистики. – 2008. – № 2. – С. 65–79.

37. Global Trends. Forces displacement in 2016 [Электронный ресурс] /UNHCR. – Режим доступа: <http://www.unhcr.org/5943e8a34>
38. 2010 World Migration Report. The future of Migration: Building Capacities forChanges / IOM. – Geneva, 2010.
39. Ионцев В. Международная миграция, глобализация и развитие / В. Ионцев,И. Алешковский // Миграция и развитие: доклады и статьи ведущих секций и докладчиков международной конференции «Миграция и развитие», Москва,13–15 сент. 2007 г.: сб. ст. / гл. ред. В.А. Ионцев. – М., 2007.
40. Карпачова Н. Стан дотримання та захисту прав громадян України за кордоном: спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з правлюдини / Н. Карпачова. – К., 2003.
41. Institute for Statistics. Global Flow of Tertiary-Level Students [Электроннийресурс] / UNESCO. – Режим доступа: <http://uis.unesco.org/en/uis-student-flow>
42. Ionescu D. Engaging Diasporas as Development Partners for Home and DestinationCountries: Challenges for Policymakers / D. Ionescu // IOM Migration ResearchSeries. – 2006. – No. 26.
43. Institute for International Education (IIE) [Электронний ресурс]. – Режим доступа: <https://www.iie.org>
44. Lowell L. Diasporas and Economic Development: State of Knowledge [Электронний ресурс] / L.B. Lowell, S. Gerova ; World Bank. – Режим доступа: <http://www.siteresources.worldbank.org>
45. Гош Б. Управление миграциями: поиски отсутствующего режима? //Миграции без границ: эссе о свободном передвижении людей / Б. Гош; подред. Антуана Пеку и Поля Гюштенера. – М., 2009. – С. 149–182.
46. Солт Д. Текущие тенденции в международной миграции в Европе [Электронний ресурс] / Д. Солт. – Режим доступа: <http://www.archipelag.ru/agenda/povestka/povestka-immigration/europa-dis/tendantsii/>

47. Международная миграция и развитие. Доклад эксперта [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://docplayer.ru/27688231-Mimun-2016-mezhdunarodnaya-migraciya-i-razvitie-generalnaya-assambleya-dokladeksperta.html>
48. Мармора Л. Миграция в контексте социально-экономической политики // Миграция и миграционная политика: материалы семинара (Москва, 13–17 июля 1992 г.) / М. Мармора. – М., 1992.
49. Carens J. Realistic and Idealistic Approaches to the Ethics of Migration / J. Carens // International Migration Review. – 1996. – Vol. XXX. – No. 1.
50. Salt J. Migration as a business: the case of trafficking / J. Salt, J. Stein // International Migration. – 1998. – No. 4. – Vol. 35.
51. Integration Processes and Policies in Europe Contexts, Levels and Actors [Электронный ресурс] / Ed. by Garcés-Masareñas B., Penninx R. – Режим доступа: https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-3-319-21674-4_3.pdf
52. Массей Д. На пути к всеобъемлющей модели международной миграции / М. Массей // Мир в зеркале международной миграции / гл. ред. В.А. Ионцев. – М., 2002.
53. World Economic and Social Survey 2004: International Migration [Электронный ресурс] / UN. Department of Economic and Social Affairs. – Режим доступа: http://www.un.org/en/development/desa/policy/wess/wess_archive/2004wess_part2_eng.pdf
54. Глущенко Г.И. Миграция и развитие: мировые тенденции / Г.И. Глущенко // Вопросы статистики. – 2008. – № 2. – С. 65–79.
55. Sirkeci I. Migration and Remittances during the global financial crisis and beyond [Электронный ресурс] / I. Sirkeci, J.H. Cohen, D. Ratha. – Режим доступа: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/13092>
56. Global Economic Prospects. Economic Implications of Remittances and Migration [Электронный ресурс] / World Bank. – Режим доступа: http://documents.worldbank.org/curated/en/507301468142196936/841401968_200510327112047/additional/343200GEP02006.pdf

57. Хомра А. Миграция населения: вопросы теории, методики исследования / А.У. Хомра. – К.: «Наук. думка», 1979. – 146 с.
58. Ионцев В.А. Направления миграционной политики развитых капиталистических стран / В.А. Ионцев. – М., 1980.
59. Ratha D. Impact of Migration on Economic and Social Development. A Review of Evidence and Emerging Issues [Электронный ресурс] / D. Ratha, S. Mohapatra, E. Scheja ; The World Bank. – Режим доступа: <http://documents.worldbank.org/curated/en/617151468332982240/pdf/WPS5558.pdf>
60. Massey D. et al. Worlds in Motion: Understanding International Migration in the End of Millenium / D. Massey et al. – Oxford ; New York, 1998.
61. Международная миграция и развитие. Доклад Генерального секретаря [Электронный ресурс] / Организация Объединенных Наций. – Режим до-ступу: http://www.un.org/russian/esa/economic/a59_325.pdf
62. International Migration Outlook. Continuous Reporting System on International Migration. Annual Reports 2006–2017 [Электронный ресурс] / OECD. – Режимдоступу: <http://www.oecd-ilibrary.org>
63. Пуригіна О. Міжнародна міграція: навч. посіб. / О. Пуригіна, С. Сардак. – К., 2007.
64. Глущенко Г.И. Миграция и развитие / Г.И. Глущенко, В.А. Пономарев. – М., 2009.
65. Рыбаковский Л.Л. Миграция населения: прогнозы, факторы, политика / Л.Л. Рыбаковский. – М., 1987.
66. Воробьева О.Д. Миграционная политика / О.Д. Воробьева. – М., 2001.
67. Прибыткова И. Современные миграционные исследования: в поисках новых теорий и концепций / И. Прибыткова // Международная миграция: Каир + 10: сб. ст. / гл. ред. В.А. Ионцев. – М., 2004.
68. Council Directive 2003/9/EC of 27 January 2003 laying down minimum standards for the reception of asylum seekers [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:031:0018:0025:EN:PDF>

69. Council Directive 2005/71/EC of 12 October 2005 on a specific procedure for admitting third-country nationals for the purposes of scientific research [Электронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:289:0015:0022:EN:PDF>
70. Action Plan on unaccompanied minors 2010-2014 (COM (2010) 213 final) [Электронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0213:FIN:EN:PDF>
71. Weiner M. Ethics, National Sovereignty and the Control of Immigration /M. Weiner // International Migration Review. – 1996. – Vol. XXX. – No. 1.
72. Преодолевая барьеры: человеческая мобильность и развитие. Доклад о развитии человека 2009 / ПРООН. – М., 2009.
73. Преодолевая барьеры: человеческая мобильность и развитие. Доклад о развитии человека 2009 / ПРООН. – М., 2009.
74. Migration and development [Электронний ресурс] / World Bank. –Режим доступу: <http://pubdocs.worldbank.org/en/992371492706371662/MigrationandDevelopmentBrief27.pdf>
75. International Migration Report 2017 [Электронний ресурс] / UN.Population Division. – Режим доступу: http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf
76. Моисеенко В.М. Территориальное движение населения: характеристика и проблемы управления / В.М. Моисеенко. – М., 1985.
77. Рыбаковский Л.Л. Миграция населения: прогнозы, факторы, политика /Л.Л. Рыбаковский. – М., 1987.
78. Jennissen R. Economic theories of international migration and the role ofimmigration policy [Электронний ресурс] / R. Jennissen. – Режим доступу: <http://epc2006.princeton.edu/download.aspx?submissionId=60112>
79. Цветков В.В. Державне управління: основні фактори ефективності (політико-правовий аспект) / В.В. Цветков. – Харків, 1996.

80. Мировой опыт миграционной политики: ретроспектива и новейшие тенденции / под. ред. Г. Витковской. – М., 2004.
81. EU Action Plan against migrant smuggling (2015–2020) (COM(2015) 285 final) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/elibrary/documents/policies/asylum/general/docs/eu_action_plan_against_migrant_smuggling_en.pdf
82. Policy Plan on Asylum. An Integrated Approach to Protection across the EU (COM(2008) 360 final) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0360:FIN:EN:PDF>
83. Regulation (EU) No. 439/2010 of the European Parliament and of the Council of 19 May 2010 establishing a European Asylum Support Office [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2000:252:0012:0018:EN:PDF>
84. Zolberg A. The Matters of State: Theorizing immigration policy / A. Zolberg // The Handbook of International Migration / Ed by C. Hirschman, P. Kasinitz, J. DeWind. – New York, 1999. – P. 71–93.
85. Билсборроу Р. Статистика международной миграции: рекомендации по совершенствованию системы сбора данных / [Билсборроу Р., Хьюго Г., Обераи А., Злотник Х.] ; Международ. бюро труда. – М., 1999.
86. International Migration Outlook. Continuous Reporting System on International Migration. Annual Reports 2006–2017 [Электронный ресурс] / OECD. – Режим доступа: <http://www.oecd-ilibrary.org>
87. Глущенко Г.И. Миграция и развитие / Г.И. Глущенко, В.А. Пономарев. – М., 2009.
88. Методология и методы изучения миграционных процессов: междисциплинарное учебное пособие / под ред. Ж. Зайончковской, И. Молодиковой, В. Мукомеля. – М., 2007.
89. Meyers E. Theories of international migration policies – a comparative analysis // International migration review. – 2000. – Vol. 34. – No. 4.

90. Stalker P. The Work of Strangers: A Survey of International Labour Migration /P. Stalker ; International Labour Office. – Geneva, 1994.
91. Money J. Comparative Immigration Policy [Электронный ресурс] /J. Money. – Режим доступа: http://www.isacompps.com/info/samples/comparativeimmigrationpolicy_sample.pdf
92. Betts A. Forced migration and global politics / A. Betts. – Oxford, 2009.
93. Integration Processes and Policies in Europe Contexts, Levels and Actors [Электронный ресурс] / Ed. by Garcés-Masareñas B., Penninx R. – Режим доступа: https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-3-319-21674-4_3.pdf
94. Carens J. Realistic and Idealistic Approaches to the Ethics of Migration /J. Carens // International Migration Review. – 1996. – Vol. XXX. – No. 1.
95. Europe: the continent of immigrants. Trends, structures and policy implications [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.idea6fp.uw.edu.pl/pliki/WP13_Europe_continent_of_immigrants.pdf
96. Clemens M.A. Does development reduce migration? [Электронный ресурс] /M.A. Clemens ; Institute for the Study of Labor. – Режим доступа: https://www.cgdev.org/sites/default/files/does-development-reduce-migration_final_0.pdf
97. Migrants in Europe. A statistical portrait of the first and second generation. 2011 edition [Электронный ресурс] / Eurostat. – Режим доступа: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/KS-31-10-539>
98. Zogata-Kusz A. Theoretical Perspectives on Immigration Policy and Politics /A. Zogata-Kusz // Contemporary European Studies. – 2012. – No. 1.
99. Migration in an interconnected world: New directions for action. Report [Электронный ресурс] / Global Commission on International Migration. – Режим доступа: <http://gcim.org/eng/finalreport/html>
100. Frontex. Annual risk analysis 2017 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2017.pdf

101. Claremont K. Remittances to CARICOM countries: Policy issues and options [Электронный ресурс] / К. Claremont, G. McLeod. – Режим доступа: <http://ccmfuwi.org/files/publications/conference/915.pdf>
102. Freeman G. Political science and comparative immigration politics [Электронный ресурс] / G. Freeman. – Режим доступа: <http://www.tulane.edu/~dnelson/PEMigConf/Freeman.pdf>
103. Мировой опыт миграционной политики: ретроспектива и новейшие тенденции / под. ред. Г. Витковской. – М., 2004.
104. Europe: the continent of immigrants. Trends, structures and policy implications [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.idea6fp.uw.edu.pl/pliki/WP13_Europe_continent_of_immigrants.pdf
105. Regulation (EU) No. 492/2011 on freedom of movement of workers [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32011R0492>
106. Regulation (EU) 2016/589 of the European Parliament and of the Council of 13 April 2016 on a European network of employment services (EURES), workers' access to mobility services [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L.2016.107.01.0001.01.ENG>
107. Regulation (EU) 2016/1191 of the European Parliament and of the Council of 6 July 2016 on promoting the free movement of citizens by simplifying the requirements for presenting certain public documents in the European Union and amending Regulation (EU) No. 1024/2012 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016R1191>
108. Regulation (EC) No. 562/2006 of the European Parliament and of the Council of 15 March 2006 establishing a Community Code on the rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32006R0562>

content/EN/ALL/;jsessionid=2wDbT5sTNvwK1zPD1qd6kwsB7nLghQJWjmJ693lps
jDJFc2vDvLc!-1287784730?uri=CELEX:32006R0562

109. Weiner M. On International Migration and International Relations / M. Weiner
//Population and Development Review. – 1984. – No. 3. – P. 441–455.

110. European Parliament and Council Directive 2004/38/EC of 29 April 2004 on the
right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely
within the territory of the Member States amending Regulation(EEC)No 1612/68 and
repealing Directives 64/221/EEC, 68/360/EEC,72/194/EEC, 73/148/EEC,
75/34/EEC, 75/35/EEC, and 93/96/EEC [Электронный ресурс]. – Режим доступа:

<http://eur-lex.europa.eu/legal->

[content/EN/ALL/;jsessionid=XDpLTQvYXRJ6L13zf6vGjJXPdGTyXSpKq2D2jvR4
3MwQJpLJ3vzp!-1101929867?uri=CELEX:32004L0038](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/;jsessionid=XDpLTQvYXRJ6L13zf6vGjJXPdGTyXSpKq2D2jvR43MwQJpLJ3vzp!-1101929867?uri=CELEX:32004L0038)

111. Council Directive 2004/114/EC of 13 december 2004 on the conditions of
admission of third-country nationals for the purposes of studies, pupil exchange,
unremunerated training or voluntary service [Электронный ресурс]. – Режим
доступу:

<http://eur->

[lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:375:0012:0018:EN:PDF](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:375:0012:0018:EN:PDF)

112. Migration and migrant population statistics [Электронный ресурс] / Eurostat. –
Режим доступа: <http://ec.europa.eu/eurostat>

113. Regulation (EC) No. 767/2008 of the European Parliament and of the Council of
9 July 2008 concerning the Visa Information System (VIS) and the exchange of data
between Member States on short-stay visas (VIS Regulation) [Электронный ресурс].

– Режим доступа: [http://eur-lex.europa.eu/legal-
content/EN/ALL/?uri=CELEX:32008R0767](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32008R0767)

114. Council Directive 2002/90/EC of 28 November 2002 defining the facilitation of
unauthorised entry, transit and residence [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32002L0090>

115. Council Directive 2004/83/EC of 29 April 2004 on minimum standards for the
qualification and status of third country nationals or stateless persons as refugees or
as persons who otherwise need international protection and the content of the

protection granted [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.emnbelgium.be/sites/default/files/publications/council_directive_2004_eg_eng.pdf

116. Council Directive 2001/51/EC of 28 June 2001 supplementing the provisions of Article 26 of the Convention implementing the Schengen Agreement of 14 June 1985 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/ALL/?uri=CELEX:32001L0051>

117. Directive 2008/115/EC on common standards and procedures in Member States for returning illegally staying third-country nationals [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:348:0098:0107:EN>:

118. Directive 2011/98/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on a single application procedure for a single permit for third country nationals to reside and work in the territory of a Member State and on a common set of rights for third-country workers legally residing in a Member State [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:343:0001:0009:EN:PDF>

119. Council Directive 2003/109/EC of 25 November 2003 concerning the status of third-country nationals who are long-term residents [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:016:0044:0053:EN:PDF>

120. Council Directive 2005/71/EC of 12 October 2005 on a specific procedure for admitting third-country nationals for the purposes of scientific research [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:289:0015:0022:EN:PDF>

121. Directive (EU) 2016/801 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on the conditions of entry and residence of third-country nationals for the purpose of research, studies, training, voluntary service, pupil exchange schemes or educational projects and au pairing⁹⁶ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ%3AJOL_2016_132_R_0002

122. Council Regulation (EC) No 343/2003 of 18 February 2003 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an asylum application lodged in one of the Member States by a third-country national [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:050:0001:0010:EN:PDF>

123. Council Regulation (EC) No 2725/2000 of 11 December 2000 concerning the establishment of ‘EURODAC’ for the comparison of fingerprints for the effective application of the Dublin Convention [Электронный ресурс]. –Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000R2725:EN:HTML>

124. Directive 2011/95/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on standards for the qualification of third-country nationals or stateless persons as beneficiaries of international protection, for a uniform status for refugees or for persons eligible for subsidiary protection, and for the content of the protection granted (recast) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:337:0009:0026:EN:PDF>

125. Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on common procedures for granting and withdrawing international protection (recast) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/public/Dve-2013-32-Asylum-Procedures.pdf>

126. The protection of children in migration (COM (2017) 211 final) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/20170412_communication_on_the_protection_of_children_in_migration_en.pdf

127. Regulation (EU) No. 604/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an application for international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or a stateless person (recast)

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:180:0031:0059:EN:PDF>

128. A Common Agenda for Integration: Framework for the Integration of Third Country Nationals in the European Union (COM(2005) 389 final) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/ewsi/UDRW/images/items/doc1_988_232042490.pdf#zoom=100

129. Eastern Partnership (COM/2008/0823 final) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52008DC0823>

130. The Global Approach to Migration and Mobility (COM (2011) 743 final) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/news/intro/docs/1_en_act_part1_v9.pdf

131. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_042

132. The External Dimension of EU Social Security Coordination (COM (2912) 153 final) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0153:FIN:EN:PDF>

133. Конвенція про встановлення міжнародної системи збереження прав у галузі соціального забезпечення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_012

134. International Migration Policies. Government Views and Priorities [Електронний ресурс] / UN. Population Division. – Режим доступу: http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/InternationalMigrationPolicies2013/Report%20PDFs/z_International%20Migration%20Policies%20Full%20Report.pdf#zoom=100

135. International Migration Outlook. Continuous Reporting System on International Migration. Annual Reports 2006–2017 [Електронний ресурс] / OECD. – Режим доступу: <http://www.oecd-ilibrary.org>

136. Цапенко И. Управление миграцией: опыт развитых стран / И. Цапенко. – М., 2009.
137. International Migration Outlook. Continuous Reporting System on International Migration. Annual Reports 2006–2017 [Электронный ресурс] / OECD. – Режим доступа: <http://www.oecd-ilibrary.org>
138. Holzmann R. Portability Regimes of Pension and Health Care Benefits for International Migrants: An Analysis of Issues and Good Practice [Электронный ресурс] / R. Holzmann, J. Koettl, T. Chernetsky. – Режим доступа: <http://documents.worldbank.org/curated/en/202471468137096565/pdf/32750.pdf>
139. European Agenda for the Integration of Third-Country Nationals [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ec.europa.eu/dgs/homeaffairs/news/intro/docs/110720/1_en_act_part1_v10.pdf
140. Handbook on integration for policymakers and practitioners [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://euinfo.rs/files/biblioteka-srp/06_Vodic_kroz_inegracije.pdf
141. Етносоціологія. Етнічна динаміка українського суспільства / за ред. Євтуха В.Б. – К., 2010.
142. Специальные программы легализации иммигрантов: мировой опыт: сб. ст. / под ред. Г. Витковской, А. Рубцовой. – М., 2006.
143. 2010 World Migration Report. The future of Migration: Building Capacities for Changes / IOM. – Geneva, 2010.
144. A European Agenda on Migration (COM (2015) 240 final) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/whatwe-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/communication_on_the_european_agenda_on_migration_en.pdf
145. The European Commission's response to the migrant crisis [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://pl.boell.org/en/2016/03/03/european-commissions-response-migrant-crisis>
146. EU Action Plan against migrant smuggling (2015–2020) (COM(2015) 285 final) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ec.europa.eu/dgs/home-aff>

airs/elibrary/documents/policies/asylum/general/docs/eu_action_plan_against_migrant_smuggling_en.pdf

147. Samokhvalov V. Greece and migrants: the process of integration/International Center for Black Sea Studies [Електронний ресурс] / V. Samokhvalov. – Режим доступу: www.picum.org/BASIC_SOCIAL_RIGHTS/Greece_and_migrants.doc

148. EU-Turkey statement: Progress report, June 2016 final [Електронний ресурс].

– Режим доступу: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/whatwe-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/20160615/factsheet_implementation_of_the_eu-turkey_statement_en.pdf

149. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року» від 12 липня 2017 р. № 482-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80>